

ОД СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА ДО СРПСКОГ КАО ЈЕЗИКА ОКРУЖЕЊА И ОБРАЗОВАЊА: ОКВИР ПРОГРАМА ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ

Пројекат финансира
Влада Сједињених
Америчких Држава

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

Филолошки факултет
Универзитета у Београду

Издавач

Филолошки факултет Универзитета у Београду

За издавача

проф. др Љиљана Марковић

Аутори

проф. др Јулијана Вучо

доц. др Љиљана Ђурић

проф. др Весна Крајишник

мср Никица Стрижак

мср Мина Сукновић

проф. др Јелена Филиповић

Лектура

мср Никица Стрижак

Дизајн корица

Растко Тохол

Фотографија на корицама

©УНИЦЕФ Србија/Емил Ваш

Штампа

Досије студио, Београд

Тираж

500 примерака

ISBN 978-86-6153-500-0

УНИЦЕФ у Србији је финансијски помогао штампање 300 примерака ове публикације, док је Дански савет за избеглице (DRC) финансирао 200.

Информације и ставови из ове публикације дело су аутора и не морају представљати званично виђење амбасаде Сједињених Америчких Држава у Републици Србији.

проф. др Јулијана Вучо
доц. др Љиљана Ђурић
проф. др Весна Крајишник
мср Никица Стрижак
мср Мина Сукновић
проф. др Јелена Филиповић

ОД СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА
ДО СРПСКОГ КАО ЈЕЗИКА
ОКРУЖЕЊА И ОБРАЗОВАЊА:
*ОКВИР ПРОГРАМА
ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ*

март 2018.

Као научно-образовна институција у којој се изучавају 34 европска и неевропска језика, укључујући и српски језик као страни, Филолошки факултет Универзитета у Београду, као партнер Данског савета за избеглице у оквиру пројекта „Подршка формалном образовном систему Србије у одговору на избегличку кризу“ који је финансирала амбасада Сједињених Америчких Држава у Републици Србији, а који се спроводио у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, Комесаријатом за избеглице и миграције Републике Србије и Дечијег фонда Уједињених нација (УНИЦЕФ), израдио је Оквир програма језичке подршке који је део Приручника за школе у спровођењу „Стручног упутства за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања“. Реч је о језичкој подршци деци предшколског и школског узраста и одраслима који имају потребу да из различитих разлога – најчешће укључивања у школски систем и укупан живот у Србији – стекну основну комуникативну компетенцију из српског језика (ниво А1 Заједничког европског оквира) и, у складу са потребама и могућностима, савладају основе српског језика као језика образовања.

САДРЖАЈ

1. ТЕМЕЉИ ОКВИРА ПРОГРАМА	7
1.1. Образовање као једно од основних људских и дечијих права – уставна и образовна начела.....	7
1.2. Језичка подршка као део шире подршке ученицима.....	8
1.3. Европске вредности на делу: вишејезичност и вишекултурност као друштвена чињеница и као вредност ...	9
2. МОДЕЛИ ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ ДЕЦИ И УЧЕНИЦИМА МИГРАНТИМА.....	11
2.1. Србија: досадашња искуства у пружању језичке подршке	12
2.2. 2017. у Србији: лица у стању потребе за међународном заштитом	13
2.3. Услови за реализацију програма језичке подршке.....	15
3. ОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ У ШКОЛИ.....	17
3.1. Трансјезичност у формалном образовању деце азиланата.....	17
3.2. Српски као страни језик у интеграцији деце и одраслих азиланата.....	18
3.3. Комбиновани приступ настави српског као страног језика	18
4. НАСТАВА СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА	21
4.1. Комуникативна настава српског као страног језика.....	23
4.2. Евалуација знања у комуникативној настави српског као страног језика	24
4.3. Технике евалуације знања.....	27
4.4. Практична упутства за организацију рада у учионици	27
4.4.1. „Администрација“ у учионици.....	28
4.4.2. Организација простора у учионици	28
4.4.3. Организација и спровођење активности у учионици	29
4.4.4. Значај активности слушања у процесу учења српског као страног језика	30
4.4.5. Колико говорите ви, а колико ученици?	31

5. СРПСКИ ЈЕЗИК И ОСТАЛИ ПРЕДМЕТИ.....	33
5.1. Академски језик, језик образовања	33
5.2. Академски речник.....	35
5.3. Српски као посредни језик у усвајању осталих предметних садржаја и CLIL (интегрисано учење језика и осталих садржаја)	36
6. ПРОГРАМ ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ ЗА УЧЕЊЕ СРПСКОГ КАО ЈЕЗИКА ОКРУЖЕЊА ЗА ЛИЦА У СТАЊУ ПОТРЕБЕ ЗА МЕЂУНАРОДНОМ ЗАШТИТОМ.....	39
6.1. Структура програма.....	39
6.1.1. Језички садржај.....	40
6.1.2. Обука предавача који ће реализовати језички садржај	41
МОДУЛ 1.....	43
МОДУЛ 2.....	59
МОДУЛ 3.....	77
ЛИТЕРАТУРА	97
ДОДАТАК 1: Заједнички европски референтни оквир за учење, наставу и евалуацију језика	99
ДОДАТАК 2: Европски језички портфолио.....	104
ДОДАТАК 3: Кратак преглед тема, садржаја, метода и техника у настави српског као страног језика	107
ДОДАТАК 4: Активности и планови часа	109
ДОДАТАК 5 Примери планова часова са првих обука.....	121

1. ТЕМЕЉИ ОКВИРА ПРОГРАМА

1.1. ОБРАЗОВАЊЕ КАО ЈЕДНО ОД ОСНОВНИХ ЉУДСКИХ И ДЕЧИЈИХ ПРАВА – УСТАВНА И ОБРАЗОВНА НАЧЕЛА

Република Србија потписник је различитих међународних докумената¹ којима се образовање дефинише као једно од основних људских и дечијих права. Поимање образовања као делатности која свој деци обезбеђује шансе за достојанствен живот кроз остваривање личних потенцијала подразумева сталну бригу државе и не престано унапређивање школства у смислу квалитета, али и отворености, доступности и прилагодљивости система.

Будући заснована на „владавини права, социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима“ (*Устав Републике Србије*, 2006), српска држава негује хуман однос, како према својим грађанима којима је српски други језик, тако и према лицима која су се у различитим видовима миграција затекла у Србији, без обзира на то да ли им је намера да се трајно задрже или да у њој само привремено бораве. У складу са међународним уговорима, странци у Србији имају сва права зајамчена Уставом и законом, изузев права која по Уставу и закону имају само држављани Републике Србије. Тако је чланом 81 *Устава* утврђено да „у области образовања, културе и информисања Србија подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога и предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет.“

Систем образовања и васпитања у Републици Србији почива, стога, на начелима доступности, праведности, квалитета и усмерености на дете и ученика (*Закон о основама система образовања и васпитања*, 2013). Основно образовање, које у Србији траје осам година и шест месеци (шест месеци обавезног предшколског образовања и васпитања и осам разреда основне школе) обавезно је

1 Детаљније о овоме у поглављу општег Приручника: *Међународни и национални законски оквир и право на образовање избеглица, миграната и тражилаца азила*.

и бесплатно, те су њиме обухваћена сва деца² почев од навршених шест и по до седам и по година живота. Члан 6 *Закона о основама система образовања и васпитања* регулише право на образовање и васпитање: „Свако лице има право на образовање и васпитање.[...]. Страни држављани и лица без држављанства имају право на образовање и васпитање под истим условима и на начин прописан за држављане Републике Србије.“

Оквир програма језичке подршке произилази из наведених начела, као и из свести и сазнања да је познавање језика, посебно језика образовања, кључ успеха у учењу и у професионалном животу којег су осетљиве групе неретко лишене. *Оквир* је намењен деци и одраслима који припадају тим групама, а осмишљен је тако да се може прилагодити различитим потребама и условима реализације.

Потребно је истаћи и да реч *Оквир* у наслову значи да предложена методска решења, као и избор језичке грађе, представљају ослонац наставницима и другим лицима укљученим у пружање образовне подршке деци и одраслима, али да **немају прекриптиван карактер**. Њихову селекцију и комбиновање, или пак обogaћивање, вршиће тимови на основу заједничке процене њихове целисходности у датој образовној ситуацији, са циљем да ученици и наставници изграде „заједничку дидактичку културу“ (Пирен 2010: 81) као предуслов за ефикасну наставу и учење засноване на акционом приступу.

1.2. ЈЕЗИЧКА ПОДРШКА КАО ДЕО ШИРЕ ПОДРШКЕ УЧЕНИЦИМА

Оквир програма језичке подршке треба посматрати као један од елемената подршке коју држава и друштво пружају лицима којима је таква подршка потребна, почев од грађана Републике Србије у рeадмисији, до миграната, тражилаца азила и других. Стога се различите потребе тих лица, у складу са динамичким схватањем Масловљеве пирамиде, прво задовољавају хитним збрињавањем и обезбеђивањем основних животних услова; одмах потом јавља се потреба за комуникацијом са људима из нове средине. Потреба за поштовањем и самопоштовањем стално је активна и она се за децу и младе задовољава пре свега образовањем.

2 Упркос нормативној обавезности основног образовања, пун обухват деце у Србији никада није постигнут. И данас изврстан проценат није укључен у обавезно образовање и васпитање.

Школа као институција један је од најважнијих ослонаца у процесу целовите подршке која се пружа ученицима из осетљивих група. Топла атмосфера која влада у школи, њена отвореност према новим ученицима и њиховим родитељима, спремност наставника и ученика да се заинтересују за културе којима нови ученици припадају, као и за језике којима говоре, предуслови су успешности привремене или трајне интеграције. У свом обимном чланку *Education, mobility, otherness. The mediation functions of schools* (2015) Данијел Кост и Мариза Кавали разликују две улоге које школе врше: *медијација у међуљудским односима* и *когнитивна медијација*. Ово виђење прихватио је и Савет Европе, те је на основу поменутих дистинкције развио дескрипторе који су у поступку тестирања³.

1.3. ЕВРОПСКЕ ВРЕДНОСТИ НА ДЕЛУ: ВИШЕЈЕЗИЧНОСТ И ВИШЕКУЛТУРНОСТ КАО ДРУШТВЕНА ЧИЊЕНИЦА И КАО ВРЕДНОСТ

Савет Европе, чији је Србија пуноправни члан, од свог оснивања 1949. године залаже се за очување језичке и културне разноликости који су реалност такорећи свих европских земаља. С друге стране, у учењу језика и упознавању других култура види се и начин да се предупредe конфликти, да се остваре трајан мир, разумевање и сарадња међу народима и поједницима.

Савет Европе је предложио терминолошко разликовање *мултилингвизма* и *мултикултурности* – постојање више језика и култура на једном простору – од *плурилингвизма* и *плурикултурности* као индивидуалног обележја који не значе напоре познавање два или више језика и односних култура, већ указују на специфичну компетенцију, то јест на способност:

- коришћења плурикултурног репертоара,
- плурилингвалног разумевања,
- коришћења плурилингвалног репертоара.

И за ову сложену способност, чије развијање подразумева и унапређивање општих когнитивних и метакогнитивних способности, као и познавања сопственог језика, Савет Европе је развио сет дескриптора који су у поступку тестирања и који ће допунити *Заједнички европски оквир за живе језике* из 2000. године.

3 Сет подразумева дескрипторе за медијацију у међуљудским односима као процесу успостављања интерперсоналних односа као и управљање њима ради стварања позитивне и сарадничке климе; дескрипторе за конструкцију смисла, за преношење информација и давање објашњења; дескрипторе за стратегије медијације.

Као вишејезична и вишекултурна држава и Србија прихвата вишејезичност и вишекултурност као друштвену чињеницу, али их негује и као вредност. Стога нова искуства са припадницима народа који привремено бораве у Србији, или ће се у њој трајно задржати, треба видети и као прилику за богаћење њеног језичког и културног пејзажа.

2. МОДЕЛИ ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ ДЕЦИ И УЧЕНИЦИМА МИГРАНТИМА

У периоду после Другог светског рата, многе земље – посебно оне економски развијеније – примале су таласе миграната, чији је долазак најчешће био мотивисан економским разлозима. Питање прихвата и интеграције тих лица решавао је на различите начине, а када је реч о укључивању деце у систем образовања, учење језика образовања представљало је један од првих корака у том процесу. Пре више од пет деценија развијени су, стога, неколики модели језичке подршке, међу којима се издвајају:

- *имерзиони*⁴ (онако како је дефинисан у САД): учење језика у издвојеним, за ту намену формираним одељењима, без укључивања у наставу осталих наставних предмета док ученик не достигне изврстан ниво компетенције у језику образовања;
- *инклузивни*: укључивање ученика у наставу свих наставних предмета, што је некад праћено, а некад није, додатним часовима језика образовања;
- *и, у новије време, комбиновани модел*: настава језика образовања, усклађена са узрасним и социо-културним карактеристикама ученика, праћена истовременим укључивањем у наставу оних наставних предмета код којих непознавање језика образовања није непремостива препрека, нпр. физичко, ликовно и музичко васпитање, страни језик, информатика; број наставних предмета у чију се наставу ученик укључује повећава се како ученик напредује у савладавању језика образовања; овај модел методолошки представља комбинацију наставе страног језика и интегрисаног учења наставних предмета и језика.

Аутори *Оквира програма језичке подршке* препоручују овај последњи модел као најкомплетнији и најефикаснији, будући да омогућава поступну инклузију; поред тога, овај модел подразумева да та поступност ни у једном тренутку није праћена изолацијом

⁴ Називи модела које дајемо нису универзално прихваћени и они се некада користе са другачијим значењем. Што се тиче модела који су укратко описани, они се јављају у бројним варијантама, а овде су приказане њихове основне одлике.

или сегрегацијом ученика којима је програм намењен. Комбиновани модел омогућава такође веома флексибилну примену, коју је могуће прилагодити како потребама самих ученика тако и могућностима школе која их прихвата, или друге институције у којој се *Оквир* реализује.

Предвиђено је да се програм језичке подршке остварује у оквиру школе, али не искључиво у учионици. Ради остваривања одређених циљева учења, пожељно је, наиме, предвидети и учење ван учионице: одлазак у парк, центар места, биоскоп, позориште, природу и сл. Подсећамо да се сваки излазак организује у складу са правилима која гарантују безбедност ученика.

Напомињемо, међутим, да се програм може прилагодити и учењу изван школе, на пример у установама за прихват миграната, у камповима и друго. Штавише, таква педагошка активност, која би се организовала током летњег распуста, омогућила би ученицима да крену у школу са извесним предзнањем српског језика.

2.1. СРБИЈА: ДОСАДАШЊА ИСКУСТВА У ПРУЖАЊУ ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ

Оквир програма језичке подршке до сада је у извесној мери већ доживео конкретизацију кроз неколико пројеката за потребе различитих циљних група, и баш као и цео Приручник, намењен је различитим потребама.

Године 2008. прилагођен је потребама ромске деце повратника и деце интерно расељених Рома. Сачињен је по моделу инклузивног типа и било је предвиђено да се реализује као оглед са следећим циљевима:

- 1) потпуна и успешна интеграција ромске деце у образовни систем Србије;
- 2) стицање и развијање комуникативних и академских способности, знања и вештина у српском језику (Б1 ниво).

Препознавши проблем језичке самоизолације услед недовољног познавања српског језика на југу Србије у општинама Прешево и Бујановац, у којима је већинско становништво албанске националне припадности и у којој је значај учења српског као државног језика занемариван дуги низ година, Координационо тело Владе Републике Србије покренуло је 2013. године читав низ активности како би се дефинисало постојеће стање у вези са српским као мањинским језиком и пронашло одговарајуће системско решење.

Оквир истраживања су представљали важећи закони и прописи којима су у Републици Србији регулисана права националних мањина, пре свега у области образовања на матерњем језику. Одређена је методологија педагошког истраживања, а циљеви које су истраживачи поставили дефинисани су у две тачке:

- 1) детерминисање постојећег стања у настави српског као нематерњег језика, што укључује посматрање наставе, тестирање ученика, анализу постојећег програма и дидактичких средстава, анкетирање свих релевантних чинилаца у вези са наставом српског језика и
- 2) дефинисање закључака и давање препорука за побољшање постигнућа ученика и укупног стања у реализацији наставе српског као нематерњег језика.

Комплетан пројекат подржан је од стране Амбасаде Велике Британије, Канцеларије високог комесара за националне мањине, као и Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС. За анализу језичких садржаја и обраду статистичких података Студије ангажовани су стручњаци са факултета у Београду и Новом Саду. Резултати истраживања, изведени закључци и предложене препоруке објављени су у *Студији о могућностима унапређења наставе и учења српског као нематерњег језика у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа*⁵. Све краткорочне препоруке имплементирани су у наставу, а додатна истраживања указују на значајно побољшање у савладавању српског језика код ученика албанске заједнице у школама које су учествовале у реализацији овог пројекта.

2.2. 2017. У СРБИЈИ: ЛИЦА У СТАЊУ ПОТРЕБЕ ЗА МЕЂУНАРОДНОМ ЗАШТИТОМ

Имајући у виду тренутну изразиту мобилност широм планете и у Србији се сусрећемо са све већом потребом за медијацијом између култура приликом чега је средство, али често и препрека – језик. Стога се јавља реална потреба за радом са децом и одраслима који нису упознати са језиком и културом нове заједнице у којој тренутно бораве или живе. Познавање језика окружења даје његовим корисницима самопоуздање, самосталност и осећај припадности. Језик је алат који омогућава говорницима да постану продуктивни чланови друштва.

⁵ *Студији о могућностима унапређења наставе и учења српског као нематерњег језика у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа*. Београд: Служба Координационог тела Владе Републике Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа, 2014.

Избеглице и мигранти који се укључују у програм интеграције у земљу примаоца доносе са собом широк дијапазон комплексних искустава. Наведено обично подразумева прошле трауме (насиље, политичко гоњење итд.), али и садашње и будуће (несигурност, културни шок итд.). Неки од њих ће имати први пут прилику да учествују у формалном образовању. Потенцијални недостатак формалног образовања има шире импликације које се морају узети у обзир приликом извођења наставе (којим когнитивним стратегијама ученик располаже). С обзиром на национални, културолошки, образовни и узрасни диверзитет полазника, као и све претходно речено, важно је акценат ставити на индивидуализацију наставе, што обухвата не само познавање и примену одређених методичких поступака, већ и узимање у обзир социolingвистичких, културолошких, антрополошких и психолошких аспеката приликом извођења наставе. Стога, овај програм језичке подршке, као део шире подршке, подразумева интер и трансдисциплинарни приступ.

Дакле, препознаје се и истиче нераскидива веза когнитивне и афективне стране учења. Како Стивен Крашен тврди, усвајање језика је најефикасније ако је „афективни филтер“ низак. Тако је усвајање језика најпродуктивније у оној средини где нема стреса и немира, осуде и подсмеха. Где владају сигурност, толеранција и разумевање. На наставницама и наставницима је да кроз интеркултурне компетенције и хуманистички приступ настави, као и културно осетљиве материјале, обезбеди снижавање афективног филтера. Од непроцењиве важности је да наставници који раде са популацијом подложном траумама (прошлим, садашњим и будућим) буду упознати са њима и да разумеју различите степене и ефекте трауме, као и то како да стратешки реагују ако ученици и ученице имају потешкоће при учењу и прилагођавању. Ако у великој мери разумеју искуства избеглица и миграната, наставници ће моћи да кроз афективне, интерперсоналне, комуникативне и когнитивне стратегије боље испуне потребе ученика и ученица. На тај начин наставнице и наставници представљају својеврсни ресурс у упознавању других не само са искуствима миграната и избеглица, већ и са континуираном потребом за подршку и инклузију. Управо је школа једно од првих места где мигранти и избеглице формирају везе са локалним заједницама.

Наравно да поред афективне димензије не смемо заборавити и социјалну и културну. Наставник ствара атмосферу где се разлике не занемарују, него препознају и поштују. Важно је узети у обзир ресурсе с којима полазници располажу и размотрити на који начин се они могу инкорпорирати у наставу, као и које активности им

могу омогућити да искажу своје врлине, таленте (музичко, ликовно итд.). Такође, од изузетне важности за развој самопоштовања, али и за мотивисано учешће у настави, јесте прилика да полазници поделе са осталима нешто из свог културног наслеђа. Иако су они почетници у учењу српског као страног језика, језика окружења, нису почетници у размишљању.

2.3. УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ

Из претходно наведеног јасно произилазе услови за реализацију програма језичке подршке лицима у стању потребе за међународном заштитом. Поред програма, који је дат у наставку овог текста, потребно је предвидети следеће:

- обезбеђивање прихвата деце и ученика у вртићима и школама;
- обука тимова (директора, васпитача, психолога, педагога, учитеља, наставника), као и ненаставног особља и родитеља, за прихватање деце и ученика;
- обезбеђивање простора за наставу српског језика;
- обезбеђивање уџбеника и учила за наставу српског језика.

Укључивање у редовну наставу свих наставних предмета у складу са узрастом крајњи је циљ језичке подршке деци школског узраста. Имајући у виду, међутим, да је потребно време да би до пуне интеграције заиста и дошло, поставља се питање вредновања напретка ученика и издавање писаних докумената који о том напретку сведоче. За његово решавање надлежно је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, те с тим у вези Филолошки факултет Универзитета у Београду предлаже израду Европског језичког портфолија у који ће се уносити сва постигнућа ученика када су у питању језици – српски и страни.

3. ОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ У ШКОЛИ

3.1. ТРАНСЈЕЗИЧНОСТ У ФОРМАЛНОМ ОБРАЗОВАЊУ ДЕЦЕ АЗИЛАНАТА

Наставни процес треба да тежи стварању и афирмацији комплексног вишејезичног репертоара у којем различите лингвистичке и социолингвистичке вештине и способности налазе своје место: на пример, у различитим ситуацијама дете може прибегавати компетенцијама у различитим језицима како би остварио најефикаснији облик комуникације. То се, наравно, односи и на одрасле: у пословном контакту могу се користити два или три језика како би се учесници/пословни партнери најбоље изразили и разумели. Исто тако, дете или одрасла особа може користити знања различитих језика како би разумели писани или усмени дискурс у до тада „непознатом“ језику препознајући интернационализме или речи неког од језика у оквиру једне језичке породице. Дакле, настава српског као страног језика и настава осталих предмета у основној и средњој школи за децу азиланте мора бити организована тако да ученицима нуди могућност развоја вишејезичне компетенције са једне стране и могућност континуираног учења језика током читавог живота (*Zajednički evropski okvir za žive jezike: učenje, nastava, ocenjivanje* 2003: 4-5) са друге стране (за више информација о овом документу в. Додатак 1 на крају текста). У том смислу, изузетно је важно да образовни систем појединцу пружи могућност да своја иновирани, унапређена језичка знања у различитим животним добима и ситуацијама на одређени начин региструје и формализује (другим речима, оцене из школе и са факултета не смеју остати једино или најважније мерило знања страних језика током читавог животног века појединца). Образовни портфолио⁶, који се уводи као индикатор постигнућа, односно инструмент континуиране евалуације, у исто време представља и лични документ којим деца потврђују своја постигнућа у формалном образовању у Србији, нуди формат у којем се учење и познавање **свих** језика и интеркултурна

6 Образовни портфолио који се уводи у процес образовања деце азиланата базира се на *Европском језичком портфолију* (*Зажеднички европски оквир* Савета Европе) који се већ двадесетак година користи у формалним образовним системима великог броја европских земаља.

искуства најразличитијих врста (унутар школског система, али и изван њега) могу бележити и, мање или више, формално признавати (за више информације о образовном/језичком портфолију в. Додатак 2 на крају текста).

3.2. СРПСКИ КАО СТРАНИ ЈЕЗИК У ИНТЕГРАЦИЈИ ДЕЦЕ И ОДРАСЛИХ АЗИЛАНАТА⁷

Када је у питању настава српског као страног језика за децу и одрасле тражиоце азила свакако не смемо заборавити опште принципе добре наставе из било које области и на било ком узрасту: интегративност, интердисциплинарност, прилагођеност узрасту, индивидуалним потребама ученика, као и потребама заједнице у којој живе. У том смислу, настава српског као страног језика мора да стоји у директној вези са наставом у другим предметима, то јест, језик мора да буде у функцији развоја аутономије у учењу и стицања сврсисходних знања из свих области наставног програма: историје, културе, цивилизације, али и математике, физике, хемије итд, а све у складу са интересовањима и потребама ученика. Другим речима, кроз наставу српског као страног језика и кроз наставу свих других наставних предмета неопходно је развијати **академску компетенцију** ученика која им омогућава да прате и усвајају знања из свих наставних предмета, уз примену когнитивних стратегија и стратегија учења које су њима лично и културолошки блиске (о овоме више у поглављу 5.1. Академски језик, језик образовања).

3.3. КОМБИНОВАНИ ПРИСТУП НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Као што је већ речено, једно од основних људских и дечијих права дефинисаних нашим Уставом, законима и међународним декларацијама и конвенцијама (које је потписала и ратификовала Република Србија), јесте право на образовање. Да би се остваривање овог права обезбедило свој деци, неопходне су промене и прилагођавања у систему формалног образовања на свим нивоима које ће свој деци обезбедити приступ образовању, уз учешће у наставним активностима и ситуацијама које им омогућава остваривање оптималних постигнућа, односно стицање компетенција неопходних за живот. Само такво образовање може сваком детету, без обзира на

⁷ Овај део текста ослања се на методичке принципе представљене у тексту Филиповић и др. (2003).

држављанство, етницитет, расу, религију или матерњи језик обезбедити отворену будућност и остваривање његових потенцијала. Право на квалитетно образовање представља индивидуално право, а за његово остваривање одговорна је држава, односно заједница у којој дете живи.

Такав приступ образовању у директној је спрези са језиком формалног образовања земље. Добро владање језиком образовања кључни је фактор за активно и успешно укључивање деце у наставни процес. Истраживања из свих земаља које су деценијама имале велики прихват мигрантске популације школског узраста (САД, Канада, Аустралија, Немачка, Француска, Швајцарска итд.) указују на то да је деци, која у образовни систем улазе са матерњим језиком различитим од језика образовања, неопходна **додатна и системска, континуирана подршка** за успешну интеграцију и напредовање. У том смислу можемо говорити о два општа аспекта језичких компетенција:

- 1) језик опште комуникације – разговор са вршњацима током одмора, пре и после школе, неформална комуникација са наставницима и управом школе) и
- 2) функционална и академска писменост – познавање социolingвистичких стилова и регистара, односно терминологије различитих наставних предмета, уз способност ефикасне рецептивне и продуктивне употребе језика у датим комуникативним ситуацијама у усменој и писаној форми (за више детаља видети одељак о српском у осталим наставним предметима).

Стога се у наставку овог текста говори о концепту **комбинованог** приступа настави српског језика у образовном систему Србије за децу азиланте. Комбиновани приступ подразумева системску подршку кроз посебно организоване наставне активности и часове српског језика за децу азиланте, са једне стране, као и језичку подршку деци у оквиру наставе осталих наставних предмета, уз блиску и континуирану сарадњу учитеља, наставника српског језика (као страног), наставника страних језика и наставника других предмета.

При томе свакако не смемо заборавити да настава за сву децу у Србији, предвиђена основама републичког школског програма, тежи изградњи појединаца који су способни да узму учешћа у интеркултурној интеракцији на више језика (којима владају на различитим нивоима) и омогућава им упознавање већег броја културних заједница. Другим речима, интеркултурно и трансккултурно образовање у сржи је сваке образовне активности на свим нивоима образовног система у нашој земљи.

У том смислу настава српског као страног језика и настава осталих предмета за децу азиланте (као и за сву децу у Србији) базира се на следећим принципима:

- Исходи у учењу српског као страног језика дефинишу се тако да од ученика **не захтевају** достизање нивоа компетенције сличног ономе који карактерише изворног говорника датог језика. Дакле, препознаје се неминовност граматичких и лексичких (као и стилских и социокултурних) разлика између деце којима је српски матерњи језик и оне којима је то језик образовања, посебно у првим фазама интеграције. Не инсистира се на апсолутној структуралној коректности језичког исказа, већ се вреднује садржај комуникативне поруке, односно значење и адекватност у односу на наставне садржаје, као и употреба више језика у истој реченици, посебно када се ради о интернационализмима (нпр. „Средња Европа има continental climate јер удаљени делови од oceans...”).
- Један од начина превазилажења језичких баријера у учионици је управо **неговање вишејезичности** која се дефинише као способност појединца да учествује у интеркултурној интеракцији на више језика (којима влада на различитим нивоима) и која му омогућава упознавање већег броја културних заједница. У контексту образовања деце азиланата то подразумева такозвану трансјезичку комуникативну активност (енгл. translanguaging), односно примену свих језичких средстава које особа има у свом говорном репертоару у циљу што ефикасније и смислене размене информација, изношења мишљења, ставова итд. Овако схваћена интеракција високо вреднује комуникативни аспект говорења и писања, односно усмерава се на скуп знања и вештина не о језичкој структури већ и језичкој употреби у складу са комуникативном ситуацијом и социо-културним нормама заједнице у којој се говори. Другим речима, језици (и културе чији су они носиоци) у свести појединца који се датим језицима служи не смеју се раздвајати и класификовати као међусобно супротстављена знања, већ се морају уграђивати у најширу перспективу комуникативне компетенције којој доприносе сва језичка знања као и искуства у њиховом коришћењу, и у оквиру које су сви језици којима појединац влада у међусобној интеракцији, како на сазнајном (знање једног језика помаже нам да савладамо следећи језик), тако и на социо-комуникативном ниивоу (познавање социо-културних норми језичке употребе).

4. НАСТАВА СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Савремена настава страних језика се веома често позива на тзв. интеракционистичку теорију усвајања Л2 према којој до процеса учења долази искључиво у одређеном лингвистичком окружењу. Наиме, како би ученици започели и унапредили процес учења страног језика, мора да постоји одређена количина језичког материјала који они морају прво препознати (идентификовати гласове, речи и дуже структуре и схватити да се оне разликују од структура њиховог матерњег језика), а потом и разумети, односно препознати њихово значење. Коначно, ученици треба да буду у стању да кроз сопствену продукцију илуструју познавање свих аспеката језика којег уче (наравно, на различитим нивоима компетенције у зависности од дужине трајања процеса наставе и учења). Такође, важно је истаћи да је језик немогуће раздвојити од друштвене акције и комуникације, те да је за правилно разумевање, како процеса учења језика, тако и развоја когнитивних функција уопште, неопходно препознати значај и садржај социјалног контекста. Другим речима, језик се учи кроз процес преношења значења који се усредсређује на комуникацију, прикупљање и размену информација на одређену тему, а никако кроз пуко навођење и меморисање речи и граматичких структура ван контекста. Кроз друштвени чин у којем се користи језик који уче, ученици добијају све информације о истом, фокусирају се на одређени аспект језичке структуре и употребе и тако себи обезбеђују лингвистички материјал за наставак процеса учења.

Ако се сложимо да без социјалне интеракције нема ни учења било ког језика, можемо да изведемо наредну логичну претпоставку да настава страних језика такође треба да представља социјални чин, чије културне, политичке, економске и друге аспекте такође не смемо занемарити. Са становишта теорија учења, у том смислу, можемо говорити о општем заокрету од когнитивних и развојних теорија ка концепту социјалног учења кроз сарадњу у којем су ученици и наставници – сарадници ангажовани на пројекту успостављања и унапређења интеракције. Истраживања указују да релевантне, смислене комуникативне активности стварају контекст у коме се унапређују могућности за учење језика, јер ученике потреба да пренесу значење стимулише да максимално користе и комбинују лингвистичке ресурсе које већ поседују и/или да тестирају функцију претпостављених средстава страног језика које тек треба да науче.

Дакле, можемо говорити о холистичкој настави страних језика, па тако и српског као страног за децу азиланте, која је усмерена на социјалну интеракцију (кроз рад у учионици који се базира на групном или индивидуалном решавању проблема, потрази за информацијама и, мање или више, комплексним задацима у којима је увек јасно одређен контекст, процедура и циљ) и која у многоме унапређује квантитет језичког материјала који је, рекли смо, неопходан услов за било које учење језика. Другим речима, инсистирамо на значају и предностима тзв. комуникативно-интерактивне парадигме у настави страних језика, која, између осталог, укључује и следеће компоненете:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину,
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и ажуриране листе задатака и активности,
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја,
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину,
- уџбеници постају ресурси,
- учионица постаје простор који је могуће реструктурирати из дана у дан.

Применом горе наведених принципа учење језика се претвара у потрагу за значењем која се обавља у контексту креативне сарадње са осталим учесницима у процесу учења/наставе.

Исто тако, морамо узети у обзир и специфичности процеса учења језика код деце раног школског узраста. За разлику од одраслих, који поседују способност апстрактног мишљења, дедукције, али који се не осећају увек добро у свим активностима у учионици (које укључују покрет, мимику и слично) и који често предност дају директној настави граматике и језичких структура, деца језик уче индуктивно, чулима, делањем, кроз конкретне појмове, кроз игру и активности, уз употребу елемената маште.

И коначно, не смео заборавити да деца имају кратке периоде пуне концентрације, развијену емоционалну интелигенцију, смиао за координацију, свест о простору, лако прате упутства за спровођење физичких активности у учионици, имитирају и гестикулирају. Они тек започињу упознавање са динамиком живота и рада у групи, уче да деле и да брину о другима и уче да ефикасно комуницирају. Све наше активности у учионици морају бити прилагођене њиховом степену психо-когнитивног развоја.

4.1. КОМУНИКАТИВНА НАСТАВА СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Сви до сада наведени принципи којима се објашњава, олакшава и унапређује процес учења језика могу се спровести кроз *комуникативну наставу језика*, која препознаје и укључује културно и социолошки релевантне елементе и представља израз схватања комуникације као смисаоне активности, односно схватања улоге језичких функција или употреба у изражавању, тумачењу и разумевању значења. Комуникативна настава језика, те тако и српског као страног језика за децу мигранте, базира се на разумевању природе комуникативног процеса и на различитости комуникативних норми које варирају од једног контекста до другог.

Основне карактеристике комуникативне наставе страних језика/српског као страног језика су следеће:

- 1) Настава српског као страног језика базира се на схватању језика као средства комуникације, односно као друштвеног оруђа које говорници користе да пренесу значење; говорници комуницирају са неким, о нечему и са одређеним циљем, како у усменом тако и у писаном облику. Овим желимо рећи да се српски језик у учионици не појављује као некакав изолован феномен коме се посвећујемо кроз дуга и, мање или више, теоријска објашњења, већ као систем који деца треба да препознају као функционалан медијум за примање и преношење информација које су од значаја за проширење њиховог система знања и умења.
- 2) Различитост друштвених ситуација, културних окружења и индивидуалних карактеристика корисника језика освни су постулати комуникативне наставе страних језика. Другим речима, културни контекст је од пресудног значаја у обликовању говорникове комуникативне компетенције, како у првом/матерњем, тако и у свим другим језицима које учи. Дакле, ученицима српског као страног језика, односно као језика образовања, потребно је обезбедити и социокултурни контекст у коме се тај језик говори, као и пратити и задовољавати њихова лична интересовања и потребе. На пример, ученицима првог разреда основне школе сасвим је оправдано представити најзначајније јунаке из цртаних филмова који су популарни у нашој земљи, навести њихова имена на српском и на матерњим језицима деце и, уколико је то могуће, поредити их са одговарајућим јунацима популарним у њиховом културном миљеу.

- 3) Исоходе наставе српског као страног језика, односно, постигнућа ученика на крају одређеног наставног циклуса, потребно је веома прецизно дефинисати у складу са количином *импута*, односно језичког материјала којем су изложени у процесу наставе/учења, који укључује и број сати које проведу у контакту са језиком. Такође је неопходно узети у обзир степен психо-когнитивног развоја деце да тог узраста и индивидуалне карактеристике сваког од ученика. Тек онда могуће је објективно проценити њихов напредак и оцену, односно евалуацију претворити у још један од механизма којима се подстиче мотивација за учењем.
- 4) Неопходно је да ученици користе српски језик у свим активностима у школи. Као што смо већ навели, слушање и говорење на страном језику кључни су предуслови за постизање напретка у процесу учења истог, те је стога неопходно обезбедити за то потребне услове од првог дана учења. Језик комуникације у учионици у највећем броју ситуација треба да буде српски (што, наравно, не искључује присуство преводаца/медијатора или трансјезичку комуникацију), а комуникација која се при томе обавља мора бити смислена, контекстуализована и примерена узрасту и потребама ученика.

4.2. ЕВАЛУАЦИЈА ЗНАЊА У КОМУНИКАТИВНОЈ НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Евалуација знања у настави српског као страног језика мора се схватити као интегрални и континуирани део образовног процеса. Због тога ћемо јој овде посветити посебан одељак у жељи да наставницима скренемо пажњу на значај овог аспекта наставне праксе који у великој мери условљава и ритам напретка ученика јер је у директној спрези са њиховом мотивацијом за даљи рад. Истичемо да су овде наведени само општи принципи холистичке евалуације и неке једноставне примене које могу олакшати рад наставнику и да никако не представљају свеобухватни преглед принципа и техника савремене евалуације и оцењивања.⁸

Евалуацију не треба схватити као израз санкција и супериорности наставника, већ као једно од средстава за преношење знања и унапређење образовних стратегија. Комуникативна настава подразуме-

⁸ Погледати поглавље 6: *Настава, учење, индивидуална процена и дефинисање плана подршке ученику* и поглавље 9: *Праћење и евалуација школских активности усмерених ка укључивању избеглица, миграната и тражилаца азила* у општем Приручнику.

мева разноврсне облике евалуације којима се ученици приближавају суштини процеса језичког усвајања и чиме им се тај процес у многоме олакшава. Битно је истаћи да су резултати евалуације најпоузданији уколико се базирају на резултатима ученика прикупљеним током дужих временских периода у којима раде под надзором наставника.

У наставку су наведене кључне компоненте евалуације као интегралног дела образовног процеса, како у настави српског као страног, тако и у настави осталих образовних предмета:

1. Евалуација мора да буде одраз образовних циљева, да се заснива на провери комуникативне компетенције и да буде у складу са садржајем наставног плана и програма. Овај критеријум је општег карактера и могло би се рећи да се може применити на све облике евалуације у свим областима образовног процеса.
2. Евалуација мора да укључи систематичну проверу свих вештина у свим фазама образовног процеса како би се могао констатовати напредак у стицању компетенције на српском као језику образовања, као и у свим осталим наставним предметима.
3. Евалуација се мора базирати на методама примењиваним у учионици, у циљу провере ефикасности наставних поступака. На пример, у оквиру комуникативне наставе језика, схваћене у најширем смислу, не може се спроводити провера искључиво формалних језичких вештина, јер су у том случају добијени резултати у диспропорцији са језичким материјалом представљеним у учионици. Неусклађеност између образовних поступака и евалуације је исто толико честа колико и контрапродуктивна, јер негативни резултати (који су најчешћа последица ове неусклађености) значајно умањују мотивацију, како ученика тако и наставника.
4. Евалуација такође мора да обезбеди континуирану повратну информацију деци како би они сами могли лакше да процене свој учинак и да прилагоде индивидуалне стратегије учења и сопствене образовне циљеве.
5. Евалуација треба да мотивише и децу и наставнике да раде на самоунапређивању и развијању способности критичког мишљења. Другим речима, провере знања морају бити креативне, морају подстицати ученике на самосталан рад и критички приступ садржају провере, уместо да од њих захтевају механичку репродукцију формалних језичких знања и вештина.

Табела (1): Поређење традиционалне и алтернативне евалуације знања у настави страних језика

ТРАДИЦИОНАЛНА ЕВАЛУАЦИЈА	АЛТЕРНАТИВНА ЕВАЛУАЦИЈА
• провера знања кроз тестове са бројчаном скалом; • оцене се формирају на основу броја или процента тачних одговора; • тестови и испитни задаци су у форми питања са више понуђених одговора, питања са кратким одговорима или упутстава за примену формалних језичких вештина (у циљу провере препознавања и, делимично, примене одређених граматичких конструкција).	• провера самог образовног процеса, а не производа истог; • материјали који се користе у евалуацији укључују све аспекте образовног садржаја; задаци су често отвореног типа и нуде широк избор могућности при изради одговора који остављају простор за индивидуалну и колективну аутентичност (у психолошком, културном итд. смислу); • глобална процена знања која укључује примену различитих критеријума у формирању оцене (везаних за различите аспекте комуникативне компетенције); • провера знања захтева активно учешће ученика у решавању проблема; инсистира се на логичком мишљењу и другим комплексним когнитивним способностима; • у проверама се користе реалне животне (одн. комуникативне, говорне) ситуације; • провера знања често представља сложен задатак на коме ученици раде дуже времена.
СВРХА ТРАДИЦИОНАЛНЕ ЕВАЛУАЦИЈЕ	СВРХА АЛТЕРНАТИВНЕ ЕВАЛУАЦИЈЕ
• провера производа образовног процеса; • у неким срединама, поређење различитих друштвених, образовних и сл. група становништва.	• провера како производа тако и самог тока образовног процеса, образовних циљева, метода и техника; • мотивисање ученика да активно учествују у образовном процесу; • успостављање ближе сарадње и односа међусобног поверења између ученика и наставника, уз спознају да се „сви налазе на истом задатку“.
НАЈЧЕШЋЕ УПОТРЕБЉАВАН ФОРМАТ	НАЈЧЕШЋЕ УПОТРЕБЉАВАН ФОРМАТ
• испитни задаци и тестови затвореног типа: – са више понуђених одговора, – уз кратке одговоре усмерене на проверу граматичких структура и вокабулара, – уз минимално присуство аутентичне језичке продукције, – најчешће потпуно деконтекстуализовани.	• индивидуалне и групне презентације, • дискусионе групе, • различити облици самоевалуације и евалуације у групи (међусобне евалуације ученика у разреду/групи), • ученичка остварења.

4.3. ТЕХНИКЕ ЕВАЛУАЦИЈЕ ЗНАЊА

Ево, коначно, и неколико техника које можете користити за тзв. холистичку евалуацију знања својих ученика. Уколико одлучите да их примените у својој наставној пракси, покушајте да овако стечене утиске пренесете и у њихову описну оцену, као и да информације тако стечене примените на унапређење сопственог наставног рада.

- **Ваша запажања:** пратите и бележите постигнућа својих ученица и ученика у низу различитих задатака (уз употребу подсетника, дневника и бележака и сл.); тиме бележите сопствене утиске о учинку појединца и групе у целини и добијате јаснију слику и о сопственом учинку и делотворности метода и техника које користите у образовном процесу.
- **Индивидуализовани разговор:** у личном контакту са ученицима проверите њихов напредак и степен задовољења специфичних образовних циљева. И ваши ученици у 1. разреду основне школе моћи да вам мање или више прецизно кажу шта знају, шта не знају, шта им представља проблем, шта им се допада и сл.
- **Самоевалуација и/или евалуација у групи:** Дајте ученицима прилику да сами процењују сопствени учинак на основу критеријума које заједно са њима развијете. Исто тако, охрабрите их да процењују сопствени и учинак других у групним активностима. На пример, задајте им једноставне задатке у складу са пређеним градивом: *реци свој број телефона, бројеве од 1-10, отпевај песмицу, наведи три боје, две животиње, три врсте хране коју волиш*, и замоли-те их да сами процене колико су добро испунили ове задатке.

4.4. ПРАКТИЧНА УПУТСТВА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ РАДА У УЧИОНИЦИ

Сви горе наведени принципи ефикасне и квалитетне наставе страних језика уопште, те тако и српског као страног језика, морају се доследно спроводити у свакодневној наставној пракси. У овом одељку навешћемо неке од кључних техника и поступака који олакшавају рад са децом из тренутка у тренутак и обезбеђују жељени

квалитет наставе. Наравно, у исто време охрабрујемо све оне који активно учествују у процесу наставе страних језика како на овом тако и на другим нивоима, да својим креативним учинком ове технике унапреде, уведу нове и са својим ученицима уживају како у процесу тако и у резултатима заједничког рада.

4.4.1. „Администрација“ у учионици

Неопходно је од првог дана дефинисати правила понашања у учионици. Дакле, на првом часу објасните деци шта ћете радити у наредном периоду, уз помоћ преводиоца или језика који су вам свима на располагању кроз трансјезичку комуникацију. Појасните им на који начин ћете организовати активности на часу (нпр. *поставићемо клупе у полукруг или ћирилично слово П*) и којим језиком ћете говорити (српски кад год је то могуће). Потом, покушајте да што пре научите имена својих ученика. Један од начина је да их замолите да, уколико знају да пишу, на малим комадима хартије испишу своја имена и ставе на клупу, и да то понављају првих неколико часова. Такође и ви можете своје име исписати на комадићу хартије и ставити на њима видно место.

Неопходно је да упутства која дајете ученицима буду јасна и поступна. При томе, поред српског, користите све језике који су вам на располагању (матерње језике деце, енглески, француски, немачки, фарси итд.)

Користите српски као језик комуникације у спровођењу административних активности у учионици, при прозивању, бележењу одсутних, означавању почетка и краја часа. Наравно, није искључена употреба других језика кад год је то потребно. Ипак, потрудите се да и код ваших ученика развијете навику да пре свега покушају да вам се обрате на српском. После свега пар сати обрадоваће вас поздравима у школском дворишту „Здраво! Добар дан“ и слично.

4.4.2. Организација простора у учионици

Комуникативна настава језика и других наставних садржаја предвиђа размену идеја и мишљења, исказивање личних интересовања и истраживање у учионици, како на релацији дете-наставница/наставник, тако и у међусобном контакту деце. Ово је готово немогуће спровести у класично организованој учионици у којој су школске клупе поређане у редове, што онемогућава ваш директан контакт са сваким од ученика у сваком моменту, а још више отежава међусобну комуникацију ученика. Због тога предлагемо да

клубе организујете у полукруг, или у облику ћириличног слова П, што ће вама пружити могућност за слободно кретање по учионици, а деци прилику за ефикасан рад у паровима и групама. Уколико имате потребу да за одређене активности уведете другачију организацију простора, немојте оклевати! Ипак, немојте заборавити да ваше колеге можда не желе да раде на овај начин, па уколико немате кабинет за стране језике који користите само ви, замолите ученике да на крају сваког часа клубе врате у првобитни распоред. Уколико за то имате могућности, користите зидове учионице за представљање ученичких радова израђених на вашим часовима, као и за представљање аутентичних визуелних материјала из Србије и са подручја земаља из којих деца азиланци долазе (постери и сл.). Много рекламног материјала нуде амбасаде ових земаља у Београду, а да бисте до њих дошли не морате путовати у главни град Србије, довољно је да им пишете, објасните им вашу ситуацију и замолите их за помоћ. Готово је сигурно да ће вам изаћи у сусрет.

4.4.3. Организација и спровођење активности у учионици

У првим фазама интеграције у образовни систем Србије, српски као језик комуникације у учионици представљаће мању или већу препреку. Немојте се бринути због тога што су ваше ученице и ученици најчешће апсолутни почетници. Деца веома лако усвајају језичке елементе путем слушања праћеног покретом и мимиком као и употребом објеката из непосредног окружења, слика, фотографија, илустрација и сл. У сваком тренутку, важно је имати на уму да активности не смеју бити предуге јер је дечија способност концентрације ограничена и мери се минутима! Препоручљиво је користити разне активности у току једног часа како би се ученицима задржала пажња. При увођењу активности будите прецизни у давању упутстава и поновите их неколико пута како бисте били сигурни да су сви разумели шта треба да раде. Када су у питању активности у паровима и групама, водите рачуна о томе да с времена на време мењате чланове парова и група, јер деца (као и одрасли, уосталом) уколико пречесто раде заједно почињу да се баве темама које нису у вези са активности коју желите да спроведете. Трудите се да наведете ученике да користе српски језик као језик комуникације при реализацији активности у пару или у групи. При томе никада немојте седети за катедром већ шетајте од једног до другог пара/групе, проверавајте да ли је неке потребна помоћ и да ли сви раде оно што би требало да раде. Водите рачуна о томе да сваку овакву активност временски прецизно ограничите (при томе

будите реални у процени) и не дозволите да уместо, на пример, 10 мин. ученици на само једну активност потроше више од пола часа. Такође водите рачуна о томе да сви чланови групе равноправно учествују у реализацији задатка који им је постављен! Немојте непотребно спутавати дечије кретање по учионици, али ипак водите рачуна о томе да се мора задржати неопходан ниво реда и мира. Охрабрујте децу током активности, хвалите их сваки пут када нешто добро ураде, позитивна повратна информација један је од неопходних предуслова за постизање напретка у учењу страног језика и за унапређење мотивације за учење. Када им поставите питање, будите стрпљиви и сачекајте њихов одговор. Не критикујте их претерано, нека ваша критика буде конструктивна и продуктивна, никад увредљива!

4.4.4. Значај активности слушања у процесу учења српског као страног језика

Као и када уче свој матерњи језик, и у случају учења српског као страног језика, деца прво слушају, изговорена реч других је њихов основни извор језичког материјала. Да би било ефикасно, слушање мора бити праћено значајном визуелном стимулацијом, као и великим бројем понављања (али не у форми дрилова, већ смислених активности, дијалога, групних и активности у пару итд.) Не заборавите да не смете уводити велики број појмова и речи одједном, посебно када су деца нижих разреда основне школе у питању, јер они имају кратке периоде пуне концентрације; исто тако, често проверавајте да ли вас деца прате. Препоручује се и употреба физичких активности и покрета за објашњавање речи и појмова. Водите рачуна о њиховом познавању света при увођењу нових речи и трудите се да избегавате увођење појмова који деци нису познати из неког другог контекста.

Основне активности слушања за дечији узраст јесу:

- слушање и реаговање на команде уз помоћ наставника,
- слушање и спровођење активности бојења, сецкања, идентификације предмета, итд. у радној свесци, сликовници и слично и
- слушање и понављање песмица, бројалица и сл.

Немојте од деце очекивати да увек разумеју сваку реч; у највећем броју случајева битно је да препознају и разумеју контекст и интонацију који прате покрет и визуелни материјал. Када се ради о активности слушања снимљених аудио материјала, пре почетка

активности слушања децу обавестите о томе шта ће се догодити, реците им на шта да обратe пажњу, а саму активност слушања спроводите у фазама: прва фаза представља *оријентационо слушање* целокупног предвиђеног материјала, друга, *фрагментирано слушање*, односно слушање изолованих делова целине, а трећа се користи за утврђивање онога што су чули кроз поновно преслушавање целокупног материјала. Наравно, аудио материјали дужином и садржајем морају бити прилагођени узрасту ученика и њиховом нивоу компетенције у страном језику. Овакву активност слушања обавезно пропратите активностима којима ћете проверити да ли су ваши ученици разумели садржај аудио материјала.

И на крају, трудите се да и ви слушате децу са којом радите. Слушајте, питајте и учите од њих речи и фразе из њихових матерњих језика, покушајте да их контекстуализујете и смислено искористите у комуникацији. Охрабрујте децу којој је српски језик матерњи да науче по неку реч, фразу, реченицу или песмицу на језицима другара из других земаља. Развијајте сопствени језички репертоар, препознајте трансјезичност као предност, не као препреку у комуникацији.

4.4.5. *Колико говорите ви, а колико ученици?*

Као и када уче матерњи језик, приликом усвајања новог језика деца морају проћи кроз такозвани *период ћутања* у којем прикупљају језичке садржаје на основу *импута*, односно српског који чују од вас или са аудио записа. Значи, у првом тренутку од њих не можете очекивати било какву значајнију језичку продукцију на том језику. На вама је велика одговорност: ваша жива реч је њихов извор знања! На првим часовима од вас се очекује да говорите готово 100% времена. У припреми за час следите сугестије о језичким структурама и комуникативним функцијама наведене у табеларном приказу садржаја модула и користите просте реченице са пуно понављања. Наравно, трудите се да та понављања буду контекстуализована и информативна. Послужите се визуелним средствима да потпомогнете процес разумевања онога што желите да пренесете. Трудите се да ритам којим говорите не буде ни преспор ни пребрз, немојте викати, користите нормалан тон и интонацију, праћену покретом и мимиком. Будите стрпљиви. У почетку, после *периода ћутања*, који може трајати од 15 минута до неколико часова, у зависности од психолошког типа детета, као одговор можете очекивати једну до две речи, често једносложне, а често се догађа да ученици у прво време одговарају на свом матерњем језику. Будите стрпљи-

ви и једноставно за њима поновите тачан одговор на српском језику. Касније, њихова продукција ће постајати све сложенија, али не смете заборавити да сваки језик пре свега служи као средство комуникације, односно за примање и преношење порука са конкретним значењем у датом контексту, те, као што дете које усваја свој матерњи језик не бисте зауставили у сред реченице како би пронашло праву граматичку конструкцију, ни у учионици **немојте инсистирати на граматичкој исправности исказа**. У првим фазама наставе охрабрујте децу и на хорско понављање, као и на активно учешће у певању или рецитовању песмица на српском језику. То су облици продукције које су им већ познате на њиховом матерњем језику и радо ће их прихватити и на српском као језику учионице. Укључите и хорско певање песмица на другим језицима које деца користе у комуникацији једна са другима или у породичном окружењу. Учите заједно са њима песмице на језицима које можда ни ви не говорите.

И коначно, никада не заборавите на своју васпитну улогу! Комуникативна настава језика предвиђа слободу изражавања и, донекле, слободу кретања у учионици, али никако не и анархију! Дакле, морате у сваком тренутку имати пуну контролу над свиме што се догађа у вашој учионици! Такође, не заборавите да ваши ставови и мишљења утичу на формирање њиховог поимања света и језика. У том смислу, покушавајте да избегнете стереотипе и изношење личних квалитативних ставова у вези са било којим аспектом света у коме живимо.

5. СРПСКИ ЈЕЗИК И ОСТАЛИ ПРЕДМЕТИ

Када се говори о настави српског језика у школском, образовном систему, сматра се да се она одвија само на часовима српског језика. На присуство српског као *вехикуларног језика*, језика посредника, језика на коме се одвија настава предметних садржаја који нису језички или књижевни, не обраћа се посебна пажња. У настави српског језика као језика окружења и образовања, српски као академски језик, језик посредник у усвајању осталих предметних садржаја има кључну улогу.

5.1. АКАДЕМСКИ ЈЕЗИК, ЈЕЗИК ОБРАЗОВАЊА

Академским језиком сматра се онај регистар језика који се користи у процесу образовања, у различитим образовним околностима, у учионици и ван ње, у уџбеницима и осталим наставним материјалима свих предмета на језицима образовања. То је језик инструмената за проверу знања, језик тестова, испита, налога сваке врсте за проверу знања свих језичких и нејезичких садржаја и предмета, нивоа језичке компетенције свих језика укључених у образовни процес итд. Обухвата академско читање, слушање, говор, писање, информатичку писменост, истраживачке вештине, вештине излагања и формулисања испитних садржаја, развоја академског речника итд. Ова знања и вештине су међусобно повезане и међусобно се допуњују и преплићу, те се не могу посматрати изоловано.

Академски језик, током школовања на свим узрастима, од млађег до одраслог, подразумева нпр. разликовање битних од небитних информација у тексту, сажимање или преформулацију информација на основу прочитаног, резимирање, парафразирање и синтезисовање, повезивање текста са претходним садржајима, прављење белешки у вези са текстом, препознавање текстуалних сигнала као што су нпр. масна, болдована слова, курзив и слично. Вештина слушања за академске потребе подразумева нпр. развијање низа умења везаних за слушање академских садржаја, препознавање стила предавања, познавање структуре академског говора и развој пратећих вештина израде бележака, скица текста, садржаја, препознавања неформалног академског језика, разумевања садржаја предавања

без обзира на брзину, боју гласа, артикулацију говорника. Академски говор подразумева нпр. низ посебних вештина и знања међу којима су и припрема и извођење предавања, дискусија, семинара, усмених презентација, вербализовање података добијених из различитих врста текста итд. Академски језик подразумева и владање академском информатичком писменошћу, односно обраду и презентовање усвојеног и истраженог уз помоћ савремених средстава, коришћење база података, онлајн речника, репозиторијума, повезивање са наставником и осталим учесницима у наставном процесу путем платформи, академске испитне вештине које се односе на анализу усвојених садржаја предмета и могућих испитних питања, вештину припреме писмених и усмених одговора, познавање врсте тестова и задатака, вештину ревизије, перформативне вештине итд. Академски језик подразумева познавање језика специфичног академског метајезика, коришћење специфичних врста како линеарног текста (континуираног), различитих врста текстова (нарација, дескрипција, излагања, аргументација, упутстава, докумената, хипертекста), тако и нелинеарног (неконтинуираног) текста, као што су табеле, графикони, схеме, дијаграми, мапе, формулари, рекламе, сертификати итд.

Структура академског језика не подудара се са структуром језика свакодневне комуникације, као што ни подразумевано знање матерњег језика (оличено у уверењу да сваки матерњи говорник неког језика може да га без сметњи користи у свим приликама) неће значити да ће ученик бити успешан у коришћењу академског језика и сналажењу у школско-академском контексту. Бројна су истраживања језичких постигнућа ученика, као и њиховог академског постигнућа, која академски успех ученика недвосмислено доводе у везу са развијеним вештинама академског језика. Ова истраживања указују на две категорије језичких компетенција: основну (*BICS, Basic Interpersonal Communication Skills* – Основне интерперсоналне комуникативне вештине) и академску компетнецију (*CALP, Cognitive Academic Language Proficiency* – Когнитивна академска језичка способност). Говорећи о овим компетенцијама код ученика Л2 истичу се различити временски периоди потребни за савладавање ове две компетенције: **за основну компетенцију довољне су две године, док се академска стиче од пет до седам година.** Прва се односи на способности комуникације у свакодневним ситуацијама, изван образовног контекста, док се друга, когнитивно сложенија и захтевнија, повезује са знањем функционалних стилова и секторских језика, које обележавају лингвистичке карактеристике као што су, рецимо, у српском језику комплексније синтаксичке структуре, гла-

голски вид, когруенција са партитативним и паукалним синтагмама, дистрибуција енклитичких облика заменица итд. Свему овоме додаје се и сложеност израза као резултат владања богатим лексичким корпусом.

Основна разлика између две категорије језичких знања је у томе што базична компетенција укључује и контекст (употребу екстралингвистичких и паралингвистичких средстава као што су покрет, могућност парафразирања, елаборације и понављања језичке поруке), док језичка компетенција за академске потребе располаже редукованим контекстом. Улога односних језичких регистара (посебних терминологија везаних за појединачне предмете, нпр. математику, физику, хемију, уметност, историју и сл, формални стил, граматичке структуре и паратакса, употреба интернационализама и латинизама итд.) има посебну вредност у академском метајезику.

Тешкоће на које ученици наилазе могу се довести у везу са језичким захтевима задатака у наставном и образовном процесу, као и за неприлагођеношћу ученика на структурисање дискурса који их у том процесу очекује. Анализирање језичких проблема веома је битан корак у решавању питања неуспешности у академском постигнућу како за говорнике матерњег, тако и за оне којима наставни језик није матерњи јер се ради о језику који је примарно средство комуникације. Изазови којима се ови говорници излажу налазе се и у неадекватном језику уџбеника и осталог наставног материјала. Сматра се да језик образовања треба посматрати са становишта више лингвистичких дисциплина, социолингвистике, анализе дискурса и примењене лингвистике. Тумачења до којих ће се доћи помоћу тих различитих лингвистичких виђења треба усредсредити на јасну функционалну језичку перспективу.

5.2. АКАДЕМСКИ РЕЧНИК

У свакодневној и образовној пракси ученици користе речи које већ познају и умеју да користе на прикладан начин. Као што сваки наставник одлично зна, ради се о језгру које може да садржи и неке необичне изборе, неке речи које су веома ретке, неке које су популарне јер су се појавиле у некој игри, игрици, песми или телевизијској емисији. Такође, неке речи које сматрамо основним у нашем језику ученици не схватају најбоље или их уопште не поседују у свом репертоару, не знају ни њихов акценат, граматичку или синтаксичку употребу.

Једна од основних препрека у разумевању и продукцији било каквог академског текста јесте веома низак ниво квалитета академског речника ученика. Познавање и контрола академског речника или недостатак познавања лексема специфичних за образовне потребе, препознаје се као један од кључних дискриминатора у процесу школовања. Академски вокабулар је неопходна компонента у успешној примени вештина академског читања, говора и писања и, будући да је саставни део академског језика, у непосредној је вези са успехом током школовања, а касније и са економским могућностима и друштвеним благостањем појединца.

Једна од основних препрека у разумевању академског текста је веома низак ниво квалитета академског речника ученика. Развијање речника матерњег и осталих језика школовања, усвајање речника, ширење семантичких поља, подучавање за самостално коришћење речника, уочавање и коришћење адекватних конкорданци, само су неке од вештина и знања својствених академском језику.

Бројне су вештине и знања везани за развијање речника матерњег и осталих језика школовања: усвајање речника, ширење семантичких поља, подучавање за самостално коришћење речника, уочавање и коришћење адекватних конкорданци итд. Као пример одговорног односа према прогресивном усвајању академске лексике могу да послуже неки од бројних примера специјализованих листа речи према школским предметима и нивоима, односно разредима.

5.3. СРПСКИ КАО ПОСРЕДНИ ЈЕЗИК У УСВАЈАЊУ ОСТАЛИХ ПРЕДМЕТНИХ САДРЖАЈА И CLIL МЕТОДА (ИНТЕГРИСАНО УЧЕЊЕ ЈЕЗИКА И ОСТАЛИХ САДРЖАЈА)

Интегрисање језика посредника и садржаја јавило се у 19. веку у Луксембургу и Малти, затим средином 20. века у мањинским заједницама у Немачкој, Мађарској и у Великој Британији, а облици CLIL наставе афирмисали су се осамдесетих година прошлог века у програмима имерзије у Канади. Овај вид наставе промовише се у оквиру европске језичке политике на свим нивоима и примењује у савременим едукативним системима Немачке, Италије, Француске, земаља у окружењу, Србије итд. О значају приступа који интегрише наставу наставног предмета и страног језика (на путу ка српском као језику окружења и образовања, српски се третира као страни језик), о методи CLIL (*Content and Language Integrated Learning*)

– Интегрисано учење језика и садржаја) говори се последњих година као о приступу који повезује наставу нејезичког предмета и страног језика, тако да се нејезички садржаји изучавају на страном језику спајајући четири међузависна процеса: садржај, когницију, културу и комуникацију, обезбеђујући и регулишући изградњу доменског (предметног) и језичког знања. Бројним научним студијама показано је да се осим основних комуникативних способности (*Basic Interpersonal Communicative Skills* – BICS) у CLIL настави развија и когнитивна академска језичка способност (*Cognitive Academic Language Proficiency* – CALP). Наставник примењује низ дидактичких поступака својствених настави страних језика, нпр. стратегије функционалног разумевања текста, функционалног меморисања, активирања лексике и слично.

Увођењем CLIL процедуре, наставом садржаја на српском као страном језику у глобалном школском окружењу, осим свеобухватног доприноса побољшању сложеност система језичких знања, доприноси се и превазилажењу језичких, културних и комуникацијских баријера и развијању толеранције и уважавања, културне и цивилизацијске неограничености. Високи ниво интеркултурне толеранције и поштовање *другог* и *различитог* додатне су предности овог посебног приступа у учењу и настави страних језика.

У вези са одабиром наставне методе стручњаци истичу да овакав облик наставе захтева друштвено-конструктиван приступ како би се ученику омогућио централни положај и активно учешће у процесу учења. Друштвено-конструктивни приступ подразумева интерактивну наставу између наставника и ученика, као и подршку у процесу учења коју ученику може пружити наставник, други ученик или неки трећи извор. Такође, у овом приступу је посебно наглашена посредничка улога наставника којом се ученику помаже у когнитивним подстицајима у оквиру појединачне зоне проксималног развоја. Наставников задатак се огледа у одржавању равнотеже између когнитивних подстицаја за ученике и подршке која се смањује са учениковим напредовањем.

6. ПРОГРАМ ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ ЗА УЧЕЊЕ СРПСКОГ КАО ЈЕЗИКА ОКРУЖЕЊА ЗА ЛИЦА У СТАЊУ ПОТРЕБЕ ЗА МЕЂУНАРОДНОМ ЗАШТИТОМ

Програм језичке подршке намењен је учењу српског језика (и пратећих елемената културе) за избеглице, мигранте и странце, ради укључивања у ширу друштвену заједницу. Знање српског као језика средине подразумева оспособљеност за усмено и писано споразумевање ради живота, школовања и рада у Републици Србији. Циљ учења српског језика јесте омогућавање равноправног и активног грађанског учешћа миграната у широј друштвеној и културној заједници, као и њихово успешно интегрисање у земљу примаоца. Језички садржаји у овом Програму дефинишу се кроз личне, друштвене, образовне и потребе рада корисника на националном језику. Ради задовољења минималних језичких компетенција којима се омогућава идентификација, једноставно исказивање потребе и намере, као и тражење информације, предвиђени ниво знања српског језика је А1 на основу *Заједничког европског референтног оквира*, са делимичним одступањима у неким језичким вештинама, услед прилагођавања Програма специфичним потребама ученика (види Додатак 1 и Додатак 2).

Програм језичке подршке намењен је свим странцима који имају потребу за интеграцијом у друштвени живот Србије, без обзира на њихову националну, расну и верску припадност, пол, узраст, матерњи језик и претходно образовање.

6.1. СТРУКТУРА ПРОГРАМА

Програм се односи само на наставу српског језика која се спроводи у складу са принципима комуникативне наставе, о којој је било речи. Настава осталих школских предмета такође подразумева употребу српског језика. У овој настави користе се основни принципи CLIL наставе (види поглавље 5. Српски језик и остали предмети).

С обзиром на комплексност језичког и културолошког садржаја, као и на разноврсност и сложеност профила корисника, за успешну реализацију Програма језичке подршке потребно је ангажовање ширег васпитно-образовног система. У складу са тим, Програм подразумева два дела: језички садржај и обуке предавача.

6.1.1. Језички садржај

Имајући у виду различите когнитивне способности у усвајању језика у зависности од узраста, као и различите потребе, језички садржај овог Програма конципиран је у три модула. Сваки модул подразумева развијање следећих језичких садржаја: лексичког корпуса у оквиру предвиђених тематских јединица; граматичког система и комуникативних модела у складу са лингвистичким и културно-социолошким потребама.

МОДУЛ 1 предвиђа узрастну групу од 6 до 10 година. Намењен је деци која се први пут описмењавају на српском језику, као и деци која су већ стекла писменост на матерњем језику. Усвајање језика је предвиђено преко комуникативних језичких модела: лексички корпус се обрађује у оквиру тематских поља, а граматичка правила унутар комуникативних модела. Предвиђени лексички корпус за Модул 1 је око 400 појединачних лексема и језичких израза дистрибуираних унутар 13 тематских поља. Препоручене лексеме не представљају стриктно утврђен број и у зависности од потреба ученика **могу се мењати и прилагођавати**. Исто тако, предвиђени комуникативни модели представљају само примере који указују на могући начин презентовања лексичке и граматичке грађе. Ученици ће развити све четири језичке вештине, а примарно – говорење и слушање.

МОДУЛ 2 предвиђа узрастну групу од 10 до 15 година. Намењен је деци која долазе из школског система земље порекла и која ће имати потребу за трансфером стеченог знања са матерњег на српски језик. Предвиђени лексички корпус за Модул 2 је око 600 појединачних лексема и језичких израза распоређених у 13 тематских поља. Као и у Модулу 1, језички садржај Модула 2 је препоручени језички корпус и потребно је његово усклађивање са потребама корисника. Лексички садржаји се уводе у ширем језичком контексту искључиво ради задовољења комуникативне потребе, док се граматички садржаји уводе преко једноставних граматичких система, при чему се **не инсистира на прецизности** у њиховој употреби. Очекивано је да ученици овог узраста могу подједнако добро да савладају све четири језичке вештине на основном нивоу знања.

МОДУЛ 3 је намењен полазницима старијим од 15 година, којима српски језик треба да послужи за остваривање различитих циљева: свакодневну комуникацију, наставак школовања, запослење, социјалну интеграцију итд. Предвиђени лексички корпус за Модул 3 је око 700 појединачних лексема и језичких израза дистрибуираних у 15 тематских поља. С обзиром на хетерогени састав ученика Модула 3 (различит узраст, различито образовање, различити циљеви учења језика), приступ реализацији језичких садржаја овог Модула подразумева различите приступе у презентацији језичке грађе: он може бити наглашено комуникативан, али и експлицитно усмерен на системске промене у језику, како лексичке тако и граматичке.

На основу предложеног језичког садржаја, полазници треба да овладају функционалним језиком који омогућава учествовање у свакодневној комуникацији ради задовољења основних потреба у друштву и укључивања у школски систем на српском језику. Очекивано је да ће ученици након савладавања Модула 1, као и Модула 2, стећи основно знање српског језика које ће им помоћи да наставе своје образовање на српском језику (уз неопходну додатну језичку помоћ учитеља и предметних наставника), а након савладавања Модула 3, полазници ће имати основу да наставе школовање (зависно од свог претходног образовања), да се запосле или уопште интегришу у животне токове друштва, на основном нивоу знања српског језика.

За Модул 1 препоручујемо да се настава одвија у трајању од три школска часа, који ће предавачи (по могућству учитељи) изводити користећи адекватне методе и технике и узимајући у обзир когнитивни и психо-афективни стадијум развоја детета. Кроз предвиђену обуку, предавачима ће бити сугерисани материјали и методе рада, које **предавачи мењају, развијају и допуњују у складу са специфичним потребама деце**, имајући на уму важност индивидуализације наставе. Притом, предавачи воде рачуна да обезбеде да учионица буде место где се деца осећају сигурно и безбрижно. (Више о принципима организације језичке подршке за млађи узраст у поглављу 4.1. Комуникативна настава српског као страног језика.)

6.1.2. Обука предавача који ће реализовати језички садржај

Како би се на основу предвиђеног језичког садржаја три модула успешно реализовала настава и омогућило адекватно усвајање језичког система српског језика, потребно је да наставу реализују компетентни наставници у складу са савременим принципима методике наставе српског као страног језика (српског као јези-

ка окружења). С обзиром на то да учитељи и наставници, као будући реализатори наставе, нису имали прилике да се, у оквиру свог образовног процеса или својих редовних наставних активности, упознају са потребним методичким приступом у настави матерњег као страног језика, програмом су предвиђене обуке учитеља и наставника.

Обуке претпостављају упознавање учитеља и наставника са специфичностима наставе српског као страног језика у складу са:

- језичким правилима (фонетско-фонолошки систем, два писма, лексички корпус, граматичке законитости),
- избором и дистрибуцијом језичког садржаја у односу на старосну доб ученика,
- избором и применом дидактичких метода и средстава,
- самосталним креирањем потребних језичких материјала,
- захтевима интеркултурног приступа настави у културолошко разноликим групама ученика, који подразумева узимање у обзир социо-културних разлика и психо-афективних утицаја,
- проценом успешности и ефикасности језичке подршке.

Препоручује се да се материјали креирани током обука публикују на заједничком сајту. Тако ће се током неколико месеци створити драгоцен збирка дидактичких материјала. Предлажемо да наставу Модула 1 реализују учитељи, чији облик рада највише одговара узрасној групи Модула 1, а да за Модуле 2 и 3 наставу изводе наставници српског или страног језика. Број наставника који ће учествовати у обукама, као и избор школа у којима ће се реализовати обуке, одређује Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

Коначно, подсећамо да су у модулима који следе представљени основни језички и комуникативни садржаји, те да се њихова реализација предвиђа уз примену претходно описаних принципа холистичке комуникативне наставе у оквиру комбинованог приступа интегрисане наставе језика и других садржаја а према принципима наставних техника представљених у Додатку 4. Активности и планови часова.

МОДУЛ 1

- Комуникативна настава српског језика -

Узраст: од 6 до 10 година

Време реализације наставе: 4 месеца

Број часова: 240

Динамика: сваког радног дана 3 школска часа комуникативне наставе.

Место реализације наставе: учионица опремљена дидактичким средствима и сваки други школски и ваншколски простор који може наставницима бити инспиративан за постизање наставних циљева (школско двориште, простор избегличког кампа, парк, пијаца, улица...).

Број ученика је флексибилан. Усклађује се према просторним и кадровским могућностима школске установе. Оптималан број ученика у једној групи је до 10.

Препоручени уџбеник:

Наташа Милићевић-Добромиров, Биљана Новковић и Мери-ма Аранитовић, *Аз буки српски 1* (уџбеник, вежбанка и ЦД), за децу која уче српски језик, почетни ниво, Азбукум, Нови Сад, 2008.

Препоручена додатна дидактичка средства:

Постери са азбуком и абецедом; постери са илустрацијама предмета и активности у свакодневном животу; илустрације познатих прича и бајки за децу; флеш картице за учење страних језика; коцкице са словима и остала средства која предавач прави у складу са потребама ученика. Може се користити додатни дидактички материјал намењен учењу страних језика.

Школски прибор потребан ученицима: свеска, оловка, гумица, бојице, оштрач за оловке.

Исходи учења за Модул 1

Наводе се исходи за крај језичког курса за Модул 1 и они представљају препоруке које се могу мењати и допуњавати у зависности од потреба ученика. Исходи су у складу са функционалном употребом језика.

СЛУШАЊЕ

- Разуме уобичајене поздраве и једноставне језичке изразе културног обраћања у свакодневној комуникацији.
- Разуме једноставна питања о себи и људима из свог најближег окружења.
- Разуме кратке информације из свакодневног живота, у складу са узрастом, изговорене споро и разговетно.

ЧИТАЊЕ

- Чита изолована штампана слова латиничног и ћириличног писма.
- Чита изоловане речи писане штампаним словима на латиници и ћирилици.
- Чита кратак текст са познатим речима и познатим граматичким моделима, писан латиницом или ћирилицом, штампаним словима.
- Чита бројеве до 20.

ПИСАЊЕ

- Пише изолована штампана слова латиничног и ћириличног писма.
- Пише кратке језичке исказе о себи, предметима и људима око себе, штампаним словима, на ћирилици или латиници.
- Пише бројеве арапским цифрама.

ГОВОР

- Именује себе, људе и предмете из свог окружења.
- Говори основне податке о себи и људима око себе.
- Учествује у минималном разговору са вршњацима или одраслима, на познату тему.
- Одговара на једноставна питања; поставља једноставна, отворена питања (Питања која почињу са Ко, Шта, Где, Када, Зашто).

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈ МОДУЛА 1

ЛЕКСИКА

Лексика је дата у склопу тематских јединица. Тематске јединице се **не обрађују по датом редоследу**, већ представљају оквир за лексички фонд којим ученици треба да овладају на крају курса. У зависности од могућности и потреба ученика, могуће је обогатити лексички фонд и другим речима.

Лично представљање

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
име и презиме	име, презиме, звати се	Како се зовеш? (Исказ се изражава моделом <i>Како се зовеш?</i> без објашњавања презента глагола. Очекује се да ученик одговори само својим именом, односно презименом.) Како се презиваш?
порекло	одакле, јесам	Одакле си? Ја сам из... (Наставници бирају називе земаља у складу са пореклом ученика. Предлошко-падежна конструкција у генитиву (нпр. из Сирије) учи се као модел, без граматичких објашњења.)
године	година, имати	Ја имам...година. Колико (ти) имаш година? Он има...година.
адреса	улица, број живети	Ја живим у улици Милана Ракића број 8. Где (ти) живиш?

Место за живот

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
простор за живот	кућа, стан	Живим у кући/стану.
унутрашњост куће/стана	соба, кухиња, купатило, WC, балкон, ходник, степенице, зид, прозор, врата	Спавам у соби. Мама прави ручак у кухињи. Играчке су у соби.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
намештај	сто, столица, ормар, кревет, кауч	Ово је столица. Ово је кревет. Џемпер је на кревету. Торба је испод стола.
технички уређаји	телефон, телевизор, шпорет, фрижидер	Ово је шпорет.

ЖИВОТ У КУЋИ

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
у кухињи	јести, пити, правити, кувати, доручковати, ручати, вечерати, гладан, жедан, дати, чаша, шоља, тањир, виљушка, кашика, нож, шерпа	Једем банану. Пијем млеко. Тата прави ручак.
у купатилу	прати, прљав, чист, купати се, брисати, сапун, шампон, пешкир, чешаљ, четкица за зубе	Ујутро и увече перем зубе.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
у соби	спавати, устајати гледати, (цртани) фил, играчка, играти се, играти, лутка, лопта, сликовница, музика	Гледам цртани филм. Читам сликовницу. Имам лопту. Ово је моја играчка.
празници	славити, рођендан, Бајрам, Божих, Ускрс, Нова година, празник	Срећан рођендан! Срећан Бајрам! Срећна Нова година!

Време

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
дани у недељи	понедељак, уторак, среда, четвртак, петак, субота, недеља	У понедељак, уторак, среду, четвртак и петак идем у школу. У суботу и недељу не идем у школу. У недељу спавам до 10 сати.
део дана	јутро, вече, дан, ноћ	Ујутро доручкујем. Увече радим домаћи задатак.
одредбе времена	јуче, сутра, данас	Када идеш у школу? Јуче сам била болесна.

Људи

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
полна припадности	дете, дечак, девојчица, мушкарац, жена	Дечак игра фудбал. Девојчица црта.
породица (Тема којој треба приступити изразито пажљиво, због културолошки различитих модела породице, као и због могућих преживљених губитака блиских чланова дететове породице.)	мама, тата, бака, деда, брат, сестра, породица	Имам брата и сестру. Мој тата се зове... Моја сестра има пет година.
односи међу људима	друг, другарица	Она је моја другарица. Он је мој друг.
врсте осећања	волети, плакати, плашити се, срећан, тужан, љут	Волим маму и тату. Не волим купус. Зашто плачеш? Плашим се змије.
физичке карактеристике	велики, мали, леп, ружан, млад, стар, јак	Деда је стар. Моја мама је лепа. Мој брат је мали.
психичке карактеристике	добар, лош	Он није добар. Он је лош.
занимање	учитељ, учитељица, ученик, ученица, посао, радити, полицајац, возач, доктор, зубар	Учитељица ради у школи. Када твој тата иде на посао?

Саобраћај и кретање

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
превозна средства	аутомобил, аутобус, брод, авион, воз, бицикл, станица(стајалиште)	Он има аутомобил. Она иде у школу аутобусом. Где је станица?
кретање	ићи, брзо, полако, трчати, возити пешке	Идем у школу. Идем у школу пешке. Идем аутобусом. Возим бицикл.

Здравље

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
делови тела	глава, стомак, рука, нога, грло, зуб, око, ухо, нос, уста	Ово је...
болест	болети, температура, лек, сируп, алергија, кашљати, здрав, болестан	Боли ме стомак. Имам температуру. Имам алергију на...
медицинске установе	болница, апотека	Идем у болницу. Где је аптека?

Образовање

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	Препоручена лексика	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
школа	школа, разред, учионица, игралиште, клуба, табла, креда, сунђер, оловка, гумица, бојица, књига, свеска, торба, распоред, слово, реч, песма, прича, математика, српски језик (Наставници уводе називе предмета по потреби.)	Ово је учионица. Имам свеску и књигу. Да ли имаш оловку? Моја торба је испод клупе.
активности у школи	разумети, знати, говорити, учити, писати, цртати, читати, отворити, затворити, седети, устати, слушати, гледати, певати, свирати, питати	Не разумем. Говори полако, молим те. Ученик пише. Она чита књигу. Отворите књиге! Седите! Знам да возим бицикл.

Храна и пиће

ТЕМЕ, И СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	Препоручена лексика	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
храна (речи се уводе у зависности од потреба ученица и ученика.)	хлеб, месо, јаје, супа, сендвич, пица, шпагете, пиринач, парадајз, купус, кромпир, паприка, шаргарепа, лук, пасуљ, урма, јабука, крушка, банана, наранџа, лимун, сладолед, колач, торта, со, бибер, воће, поврће, чоколада, бомбона,	Волим да једем супу. Не волим да једем кромпир. Банана је жута. Мама прави колач. Хоћу да купим чоколаду. Поврће је здраво.
пиће (речи се уводе у зависности од потреба ученица и ученика.)	вода, млеко, сок, чај	Волим да пијем сок. Не волим да пијем чај.

Куповина

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	Препоручена лексика	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
место куповине	пијаца, продавница	Мама иде у продавницу. Мама купује воће. Колико кошта..?
средства куповине	новац/паре, динар	Ја имам десет динара.
активности	куповати	Тата купује хлеб.

Одећа и обућа

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
одећа	јакна, панталоне, џемпер, сукња, хаљина, мајица, капа, шал, рукавице, чарапе	Да ли имаш јакну? Капа је црвена.
обућа	ципеле, чизме, папуче, патике	Моје чизме су црне. Морам да купим ципеле.
активности	обући, скинути	Обуци јакну! Скини јакну!

Природа

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	Препоручена лексика	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
биљке	дрво, трава, цвет, шума	Зец је у шуми.
животиње (Наставници уводе речи у зависности од потреба ученика.)	мачка, пас, птица, риба, крава, коњ, овца, змија, вук, зец, животиња	Мачка је мала. Крава је велика.
географски појмови	град, село, река, море, планина, земља	Море је плаво. Град је леп.
атмосферско време	време, киша, снег, сунце, месец, облак, небо, звезда, топло, хладно, падати, дувати, ветар	Време је лепо. Пада киша. Пада снег. Хладно (ми) је. Топло (ми) је.

Нетематизована лексика

ТЕМЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА
основни бројеви	бројеви од 1 до 20
редни бројеви	први, други, трећи, четврти, пети, шести, седми, осми, девети, десети
боје	црвена, црна, бела, плава, жута, зелена, смеђа, сива
личне заменице	ја, ти, он, она ми, ви, они
присвојне заменице	мој, твој, његов, њен наш, ваш, њихов
показне заменице	ово, то
модални глаголи	морати, желети, моћи, хтети
прилози	сада овде, тамо, унутра, напољу, близу, далеко, мало, пуно
предлози	из, у, на, од, до, са, код, испред, иза, испод
упитне речи	Ко? Шта? Где? Када? Одакле? Зашто? Како? Колико?
везници	и, или, али, да
речце	да, не, ли

Изрази

ТЕМЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА
поздрави	Добро јутро! Добар дан! Добро вече! Довиђења! Здраво! Лаку ноћ!
захваљивање	Изволи/Изволите! Хвала!
тражење информације и захтевање	Шта значи...? Како се каже...? Колико кошта...? Где се налази...? Понови, молим те... Поновите, молим вас... Треба ми... Требају ми...
изражавање става и мишљења	Свиђа ми се.../ Свиђају ми се...
културно обраћање	Извини/Извините! Молим те/Молим вас... Како си? Хвала, добро.

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈ МОДУЛА 1

Језички садржај Модула 1 подразумева пре свега усвајање лексике и способност њене продукције, вербалне и писане. Граматички садржаји представљају се кроз граматичке моделе – **без употребе граматичке терминологије** (називи врста речи, глаголских времена, падежа, граматичког рода итд.). Граматички облици речи уводе се у оквиру очигледног и једноставног лексичко-семантичког контекста: *Мој брат се зове...*, *Моја сестра се зове...*, *Ја имам седам година*, *Он има две године*, *Идем у школу*, *Идемо кући*, *Не разумем*, *Она не разуме*, *Јуче сам била болесна*, *Он је болестан* итд. Оваквом виду учења значајно доприноси и олакшава његово разумевање и усвајање употреба визуелних глотодидактичких средстава (слике, цртежи, панои итд.).

На овом узрасту препоручује се да наставници подстичу ученике да имитирају језичке моделе (синтагме и реченице) које чују од наставника и да на тај начин развијају продукцију. Очекивано је да се неће код свих ученика развити иста постигнућа, нити по

питању усвајања лексике нити по питању усвајања граматичких модела. Улога наставника је да путем понављања истих или сличних модела активира продуктивне језичке вештине код ученика (писање и говор).

Очекује се да ученик по завршетку програма своје пасивно знање, које ће бити обимније од активног, активира кроз даље учење, социјалну интеракцију и свакодневни живот.

ГРАМАТИЧКИ РОД: Потребно је увођење сва три граматичка рода како би се на правилан начин извршила конгруенција, пре свега, придева, заменица и именица. Код глагола (перфекат) конгруенција ће се увежбавати углавном у мушком и женском роду, док ће у конгруенцији придева и именица појава средњег рода бити чешћа. Синтагматски модели типа: *моја мама, мој брат, Она је висока, Он је висок, Сунце је жуто, Млеко је хладно, Ја сам спавала, Он је спавао...*

ГРАМАТИЧКИ БРОЈ: Потребно је увођење оба граматичка броја код свих променљивих речи. Синтагматски модели типа: *Ја сам ученик, ми смо ученици*⁹, *лепа торба, лепе торбе, Он је ишао, Они су ишли...*

ПАДЕЖИ: Поред **номинатива**, потребно је увођење и других падежних облика у њиховим основним значењима:

- **генитив:** партитивни генитив (*мало воде, седам година, два брата, три сестре*); порекло (*из Сирије, из Авганистана*); место (*близу школе, далеко од куће, испод клупе, од куће до школе, код доктора*); време (*од осам до два, од недељка до петка*);
- **датив:** уз глаголе давања и говорења (*Дај ми, Ево ти, Реци мами, Одговори му*); етички датив (*Хвала ти/Вам, Жао ми је*) и са значењем места (*Идем кући*);
- **акузатив:** објекат (*Имам брата и сестру, Радим домаћи задатак, Перем руке*), место (*Идем у школу, Мама иде на пијацу*);
- **инструментал:** друштво (*Живим са мамом и татом, Играм фудбал са друговима*); средство (*Идем у школу аутобусом, Пишем оловком*);
- **локатив:** место (*Живим у Србији, Школа је у граду, Тата је на послу*).

С обзиром на комплексност морфолошког система у творби падежа и разноврсност падежних наставака у два граматичка броја, од ученика се очекује да **пре свега разумеју исказе у падежу**, а

⁹ Гласовне промене које се појављују приликом промене граматичког облика речи усвајају се спонтано, без потребе да их наставници системски објашњавају.

да их усвајају понављајући моделе у ширем лексичком контексту – синтагми и реченици. Не очекује се да сви ученици подједнако добро користе правилне падежне облике.

Глаголски облици: Потребно је увођење:

- глаголских облика за исказивање садашње, прошле и будуће радње у реченичним конструкцијама (*Учим српски језик, Пијем млеко, Идем у школу, Био сам код доктора, Радила сам домаћи задатак, Он је дошао, Ићи ћемо у продавницу, Купићу свеску*);
- императива глагола у свакодневној комуникацији (*Дај ми лопту, Отворите књиге, Напишите име и презиме*).

На овом узрасту глаголи се системски усвајају у облику презента, а перфекат и футур се усвајају у реченичним моделима сходно потреби за исказивањем одговарајућих активности у прошлости и будућности. Употреба императива је ситуативно условљена, те се од наставника не очекује да објашњава његову творбу.

Реченична конструкција: Од ученика се очекује да потребне језичке садржаје могу да искажу простим или проширеним реченицама (са објектом и/или прилошком одредбом), као и сложеним реченицама уз употребу везника **и, а, али** (*Једем колач и пијем млеко, Ја говорим арапски, а он говори енглески, Он разуме, али не говори.*); употреба везника **да** се пре свега односи на творбу сложеног предиката са модалним глаголом (*Волим да идем у школу, Знам да возим бицикл, Могу ли да идем у WC?*).

МОДУЛ 2

- Комуникативна настава српског језика -

Узраст: од 10 до 15 година

Време реализације наставе: 4 месеца

Број часова: 240

Динамика: сваког радног дана 3 школска часа комуникативне наставе.

Место реализације наставе: учионица опремљена дидактичким средствима и сваки други школски и ваншколски простор који може наставницима бити инспиративан за постизање наставних циљева (школско двориште, простор избегличког кампа, парк, пијаца, улица...)

Број ученика је флексибилан. Усклађује се према просторним и кадровским могућностима школске установе. Оптималан број ученика у једној групи је до 10.

Препоручени уџбеник:

Наташа Милићевић-Добромиров и Биљана Новковић Аџаип,
Учимо српски 1, Азбукум, Нови Сад, 2013.

Препоручена додатна дидактичка средства:

Постери са азбуком и абецедом; постери са илустрацијама предмета и активности у свакодневном животу; илустрације познатих прича и бајки за децу; флеш картице за учење страних језика; коцкице са словима и остала средства која предавач прави у складу са потребама ученика. Може се користити додатни дидактички материјал намењен учењу страних језика.

Школски прибор потребан ученицима: свеска, оловка, гумица, бојице, оштрач за оловке.

Исходи учења за Модул 2

Наводе се исходи за крај језичког курса за Модул 2 и они представљају препоруке које се могу мењати и допуњавати у зависности од потреба ученика. Исходи су у складу са функционалном употребом језика.

СЛУШАЊЕ

- Разуме уобичајене поздраве и једноставне језичке изразе културног обраћања у свакодневној комуникацији.
- Разуме једноставна питања о себи и људима из свог најближег окружења.
- Разуме кратке информације из свакодневног живота, у складу са узрастом, изговорене споро и разговетно.

ЧИТАЊЕ

- Чита кратак текст са познатим речима и познатим граматичким моделима, писан латиницом и ћирилицом.
- Чита кратке информације (формулари, рекламе, обавештења) писане ћирилицом и латиницом.

ПИСАЊЕ

- Пише кратке језичке исказе о себи, предметима и људима око себе, на ћирилици и латиници.
- Пише бројеве арапским цифрама.
- Преписује кратак текст са једног писма на друго.

ГОВОР

- Именује себе, људе и предмете из свог окружења.
- Говори основне податке о себи и људима око себе.
- Учествује у минималном разговору са вршњацима или одраслима, на познату тему.
- Одговара на једноставна питања; поставља једноставна, отворена питања. (Питања која почињу са Ко, Шта, Где, Када, Зашто.)

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈ МОДУЛА 2

ЛЕКСИКА

Лексика је дата у склопу тематских јединица. Тематске јединице се не обрађују по датом редоследу, већ представљају оквир за лексички фонд којим ученици треба да овладају на крају курса. У зависности од могућности и потреба ученика, могуће је обогатити лексички фонд и другим речима.

Лично представљање

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
име и презиме	име, презиме, звати се	Како се зовеш? (Исказ се изражава моделом <i>Како се зовеш?</i> без објашњавања презента глагола. Очекује се да ученик одговори само својим именом, односно презименом.) Како се презиваш?
датум рођења	рођен, редни бројеви до 31 (Очекује се да ученици могу да кажу и да напишу свој датум рођења (нпр. <i>Рођена сам двадесет првог августа две хиљаде четврте године/ Рођена сам 21.8.2004.</i>)	Рођен сам...
порекло	одакле, јесам	Одакле си? Ја сам из... (Наставници бирају називе земаља у складу са пореклом ученика. Предлошко-падежна конструкција у генитиву (нпр. из Сирије) учи се као модел, без граматичких објашњења.)
године	година, имати	Ја имам...година. Колико (ти) имаш година? Он има...година.
адреса	улица, број живети	Ја живим у улици Милана Ракића број 8. Где (ти) живиш?

Место за живот

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
простор за живот	кућа, стан	Живим у кући/стану.
унутрашњост куће/стана	соба, кухиња, купатило, WC, балкон, ходник, степенице, зид, прозор, врата	Спавам у соби. Мама прави ручак у кухињи. Играчке су у соби.
намештај	сто, столица, ормар, кревет, кауч	Ово је столица. Ово је кревет. Џемпер је на кревету. Торба је испод стола.
технички уређаји	мобилни телефон, пуњач за телефон, телевизор, шпорет, фрижидер, машина за веш, покварен	Ово је шпорет. Телевизор је покварен.
санитарни уређаји	када, лавабо, туш-кабина, WC шоља	Када је велика.

Живот у кући

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
у кухињи	јести, пити, правити, кувати, доручковати, ручати, вечерати, гладан, жедан, дати, чаша, шоља, тањир, виљушка, кашика, нож, шерпа, бацити, смеће	Једем хлеб. Пијем млеко. Шта је данас за ручак? Дај ми, молим те, мало воде. Треба ми кашика.
у купатилу	прати, прљав, чист, купати се, туширати се, брисати, сапун, шампон, пешкир, чешаљ, паста за зубе, четкица за зубе, чешљати се	Ујутро и увече перем зубе. Она се тушира. Морам да купим пасту за зубе.
у соби	спавати, устајати гледати, филм, серија, музика, шах, одмарати се	Гледам филм. Играм шах са другом. Тата се одмара на каучу.
празници	славити, рођендан, Бајрам, Рамазан, Божих, Ускрс, Нова година, празник	Срећан рођендан! Срећан Бајрам! Срећна Нова година!

Време

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
дани у недељи	понедељак, уторак, среда, четвртак, петак, субота, недеља, викенд	У понедељак, уторак, среду, четвртак и петак идем у школу. У суботу и недељу не идем у школу. У недељу спавам до 10 сати. За викенд сам слободна.
део дана	јутро, вече, дан, ноћ, пре подне, после подне	Ујутро доручкујем. Увече радим домаћи задатак.
одредбе времена	јуче, сутра, данас, јутрос, вечерас, синоћ	Када идеш у школу? Јуче сам била болесна. Синоћ сам гледао филм.
јединице времена	минут сат седмица година	Колико је сати? Сада је седам сати и десет минута.
јединице времена	минут сат седмица месец година	Сада је 5 сати и 20 минута.
месеци у години	јануар, фебруар, март, април, мај, јун, јули, август, септембар, октобар, новембар, децембар, месец	Ја сам рођена у фебруару. Моја мама је рођена у мају.
годишња доба	пролеће, лето, јесен, зима	Највише волим лето.

Људи

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
полна припадности	човек, људи, дете, дечак, девојчица, мушкарац, жена	Дечак игра фудбал. Девојчица црта. У ходнику је пуно људи.
породица	мама, тата, бака, деда, брат, сестра, породица, тетка, тетак, ујак, ујна, стриц, стрина	Имам брата и сестру. Мој тата се зове... Моја сестра има пет година. Брат мога тате је мој стриц. Жена мог ујака је моја ујна.
односи међу људима	друг, другарица, муж, жена, комшија, комшиница	Она је моја другарица. Он је мој друг. Мој комшија се зове Милош.
врсте осећања	воleti, плакати, плашити се, срећан, тужан	Волим маму и тату. Не волим купус. Зашто плачеш? Плашим се змије.
физичке карактеристике	велики, мали, леп, ружан, млад, стар, висок, низак, мршав, дебео, јак	Деда је стар. Моја мама је лепа. Мој брат је висок. Ја сам ниска.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
психичке карактеристике	добар, лош, љут, строг	Он није добар. Он је лош. Тата је строг.
занимање	учитељ, учитељица, ученик, ученица, посао, радити, полицајац, возач, доктор, зубар, наставник, наставница, продавац, продавачица, таксиста	Учитељи и наставници раде у школи. Када твој тата иде на посао? Болестан сам, идем сутра код доктора. Боли ме зуб, морам да идем код зубара.

Саобраћај и живот у граду

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
превозна средства	аутомобил, аутобус, брод, авион, воз, бицикл, такси	Он има аутомобил. Она иде у школу аутобусом. Где је станица? Треба нам такси.
кретање	ићи, доћи, отићи, вратити се, брзо, полако, лево, десно, право, трчати, возити, пешке, (по)журити, (за)каснити, путовати	Идем у школу. Идем у школу пешке. Идем аутобусом. Возим бицикл. Пожури, каснимо! Дошли смо у Србију пре два месеца.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
у граду	тротоар, трг, центар, раскрсница, станица (стајалиште), семафор, пешачки прелаз, парк	Извинте, где је аутобуска станица? Идите право, а онда лево.
важни објекти	џамија, црква	

Здравље

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
делови тела	глава, стомак, рука, нога, грло, зуб, око/очи, ухо/уши, коса, нос, уста, срце, крв	Ово је... Моја пријатељица има плаве очи и црну косу.
болест	болети, температура, лек, сируп, алергија, кашљати, здрав, болестан	Боли ме стомак. Имам температуру. Имам алергију на...
медицинске установе	болница, апотека, амбуланта	Идем у болницу. Где је аптека?

Образовање

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
школа	школа, разред, час, учионица, игралиште, клупа, табла, креда, сунђер, оловка, књига, свеска, торба, распоред, слово, реч, прича, математика, српски језик (Наставници уводе називе предмета по потреби.)	Ово је учионица. Имам свеску и књигу. Да ли имаш оловку? Моја торба је испод клупе.
активности у школи	разумети, знати, говорити, учити, писати, цртати, читати, отворити, затворити, седети, устати, слушати, гледати, певати, свирати, питати, рећи (Мењати вид глагола у складу са захтевима природне комуникације, али га не објашњавати.)	Не разумем. Говори полако, молим те. Ученик пише. Она чита књигу. Отворите књиге! Седите! Знам да возим бицикл. Желим да питам... Она је рекла да идемо напоље.
активности ван школе	играти, фудбал, кошарка, одбојка, тенис, лопта, утакмица, навијати, победити, изгубити	Сваки дан играмо фудбал. Не знам да играм кошарку. Волим да гледам тенис.

Храна и пиће

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	Препоручена лексика	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
храна (речи се уводе у зависности од потреба ученица и ученика.)	храна, хлеб, месо, јаје, сир, супа, сендвич, пица, шпагете, пиринач, парадајз, купус, кромпир, паприка, шаргарепа, лук, пасуљ, салата, урма, јабука, крушка, банана, наранџа, лимон, воће, поврће	Волим да једем супу. Не волим да једем кромпир. Банана је жута. Поврће је здраво.
слаткиши	колач, торта, сладолед, чоколада, бомбона	Мама прави колач. Желим да купим чоколаду.
пиће (речи се уводе у зависности од потреба ученоца и ученика.)	пиће, вода, млеко, сок, чај, јогурт, врућ, хладан	Волим да пијем сок. Не волим да пијем чај.
укуси	слан, сладак, кисео, љут	Волим љуту храну.
зачини	со, бибер, шећер	Дај ми мало соли.

Куповина

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКSIKA	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
место куповине	пијаца, продавница, пекара	Мама иде у продавницу. Мама купује воће.
начин плаћања	новац/паре, динар	Сок кошта 50 динара.
цене	скуп, јефтин	
активности	куповати/купити, латити/плаћати	Морам да купим нову свеску.

Одећа и обућа

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКSIKA	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
одећа	јакна, панталоне, џемпер, сукња, хаљина, мајица, капа, шал, марама, рукавице, чарапе, нов, стар, го	Да ли имаш јакну? Капа је црвена.
обућа	џипеле, џизме, папуче, патике, бос	Моје џизме су црне. Морам да купим џипеле.
активности	обући, скинути	Обуци јакну! Скини јакну!

Природа

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
биљке	дрво, трава, цвет, шума	Зец је у шуми.
животиње (називи животиња уводе се у зависности од интересовања ученица и ученика.)	пиле, јагње, теле, свиња, крава, коњ, овца, мачка, пас, птица, риба, змија, вук, зец, животиња	Мачка је мала. Крава је велика.
географски појмови	град, село, река, море, планина, земља	Море је плаво. Град је леп.
атмосферско време	време, киша, снег, сунце, сунчано, месец, облак, облачно, небо, звезда, топло, хладно, падати, дувати, ветар	Време је лепо. Пада киша. Пада снег. Хладно (ми) је. Топло (ми) је.

Нетематизована лексика

ТЕМЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА
основни бројеви	бројеви до 1000
редни бројеви	редни бројеви до 20
боје	црвена, црна, бела, плава, жута, зелена, смеђа, сива, тамно, светло
личне заменице	ја, ти, он, она ми, ви, они
присвојне заменице	мој, твој, његов, њен наш, ваш, њихов
показне заменице	ово, то
придевске заменице	овај, тај
модални глаголи	морати, желети, моћи, хтети, требати
прилози	сада, овде, тамо, унутра, напољу, близу, пре, после (И као прилози и као предлози.) далеко, мало, пуно, више, највише, пола
предлози	из, у, на, од, до, са, код, испред, иза, испод, без
упитне речи	Ко? Шта? Где? Када? Одакле? Зашто? Како? Колико?
везници	и, а, или, али, да
речце	да, не, ли

Изрази

ТЕМЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА
поздрави	Добро јутро! Добар дан! Добро вече! Довиђења! Здраво! Лаку ноћ! Срећан пут!
захваљивање	Изволи/Изволите! Хвала! Нема на чему.
тражење информације и захтевање	Шта значи...? Како се каже...? Колико кошта...? Где се налази...? Понови, молим те.../Поновите, молим вас... Треба ми... Требају ми... Да ли знате...?
изражавање става и мишљења	(Не) свиђа ми се.../(Не) свиђају ми се... Мислим да... У реду.
културно обраћање	Извини/Извините! Молим те/Молим вас... Како си? Хвала, добро.
честитање	Срећан рођендан! Срећна Нова година! Срећан Божић! Срећан Бајрам!

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈ МОДУЛА 2

Језички садржај Модула 2 подразумева превасходно усвајање лексике и способност њене продукције, вербалне и писане, у простим и проширеним језичким исказима. Граматички садржаји представљају се кроз граматичке моделе – **без употребе граматичке терминологије** (називи врста речи, глаголских времена, падежа, граматичког рода итд.). Промена граматичког облика речи се представља у оквиру очигледног и једноставног лексичко-семантичког контекста:

Мој брат се зове..., Моја сестра се зове..., Ја имам седам година, Он има две године, Идем у школу, Идемо кући, Не разумем, Она не разуме, Јуче сам била болесна, Он је болестан итд. Оваквом виду учења значајно доприноси и олакшава његово разумевање и усвајање употреба визуелних глотодидактичких средстава (слике, цртежи, панои итд.).

На овом узрасту очекује се да ученици постепено развијају свест о граматичком систему српског језика и да се труде да граматичка правила примењују у комуникацији. С том намером наставници треба да креирају језичке моделе на којима ће се вежбати жељени граматички облици (нпр. глаголска времена: *Ја сам ишао у школу, Ја идем у школу, Ја ћу ићи у школу*; падежни облици: *Волим чај са шећером, Волим чај без шећера*; граматички род: *Супа је врућа, Млеко је вруће* итд.) Очекивано је да се неће код свих ученика развити иста постигнућа, нити по питању усвајања лексике нити по питању усвајања граматичких модела. Улога наставника је да путем понављања истих или сличних модела активира и подржава све језичке вештине код ученика (слушање, читање, писање, говор).

ГРАМАТИЧКИ РОД: Потребно је увођење сва три граматичка рода како би се на правилан начин извршила конгруенција, пре свега, придева, заменица и именица. Конгруенција у граматичком роду се увежбава на синтагматским моделима типа: *моја мама, мој брат, Она је висока, Он је висок, Сунце је жуто, Млеко је хладно, Ја сам спавала, он је спавао...*

ГРАМАТИЧКИ БРОЈ: Потребно је увођење оба граматичка броја код свих променљивих речи у оквиру модела типа: *Ја сам ученик, Ми смо ученици*,¹⁰ *лепа торба, лепе торбе, Он је ишао, Они су ишли...*

ПАДЕЖИ: Поред **номинатива**, потребно је увођење и других падежних облика у њиховим основним значењима:

- **генитив:** партитивни генитив (*мало воде, седам година, два брата, три сестре*); порекло (*из Сирије, из Авганистана*); место (*близу школе, далеко од куће, испод клупе, од куће до школе, код доктора*); време (*од осам до два, од недељка до петка*), изузимање (*чај без шећера*);
- **датив:** уз глаголе давања и говорења (*Дај ми, Ево ти, Реци мами, Одговори му*); етички датив (*Хвала ти/Вам, Жао ми је*) и са значењем места (*Идем кући*);
- **акузатив:** објекат (*Имам брата и сестру, Радим домаћи задатак, Перем руке*), место (*Идем у школу, Мама иде на пијацу*), време (*У суботу играмо фудбал*);

10 Гласовне промене које се појављују приликом промене граматичког облика речи усвајају се спонтано, без потребе да их наставници системски објашњавај

- **инструментал:** друштво (*Живим са мамом и татом, Играм фудбал са друговима*); средство (*Идем у школу аутобусом, пишем оловком*), квалитативни (*чај са шећером*);
- **локатив:** место (*Живим у Србији, Школа је у граду, Тата је на послу*), време (*Рођена сам у марту*).

С обзиром на комплексност морфолошког система у творби падежа и разноврсност падежних наставака у два граматичка броја, од ученика се очекује да пре свега разумеју исказе у падежу, а да их усвајају понављајући моделе у ширем лексичком контексту – синтагми и реченици. Не очекује се да сви ученици подједнако добро користе правилне падежне облике.

Глаголски облици: Потребно је увођење:

- глаголских облика за исказивање садашње, прошле и будуће радње у реченичним конструкцијама (*Учим српски језик, Пијем млеко, Идем у школу, Био сам код доктора, Радила сам домаћи задатак, Он је дошао, Ићи ћемо у продавницу, Купићу свеску*);
- императива глагола у свакодневној комуникацији (*Дај ми лопту, Отворите књиге, Напишите име и презиме*).

На овом узрасту очекује се да ученици познају принципе творбе прошлог, садашњег и будућег времена за најфреквентније глаголе и да их примењују у комуникацији. Употреба императива је ситуативно условљена, те се од наставника не очекује да објашњава његову творбу.

Реченична конструкција: Од ученика се очекује да потребне језичке садржаје могу да искажу простим или проширеним реченицама (са објектом и/или прилошком одредбом), као и сложеним реченицама уз употребу везника **и, а, али** (*Једем колач и пијем млеко, а говорим арапски, а он говори енглески, Он разуме, али не говори.*); употреба везника **да** се пре свега односи на творбу сложеног предиката са модалним глаголом (*Волим да идем у школу, Знам да возим бицикл, Могу ли да идем у WC?*).

МОДУЛ 3

- Комуникативна настава српског језика -

Узраст: од 15 година

Време реализације наставе: 4 месеца

Број часова: 240

Динамика: сваког радног дана 3 школска часа комуникативне наставе.

Место реализације наставе: учионица опремљена дидактичким средствима и сваки други простор који може наставницима бити инспиративан за постизање наставних циљева (простор из бегличког кампа, парк, пијаца, улица...)

Број ученика је флексибилан. Усклађује се према просторним и кадровским могућностима. Оптималан број ученика у једној групи је до 10.

Препоручени уџбеник:

Мирјана Даниловић, *Step by step Serbian* – српски корак по корак, Корнет, Београд, 2011

Препоручена додатна дидактичка средства:

Постери са азбуком и абецедом; постери са илустрацијама предмета и активности у свакодневном животу; флеш картице за учење страних језика и остала средства која предавач прави у складу са потребама ученика. Може се користити додатни дидактички материјал намењен учењу страних језика.

Исходи учења за Модул 3

Наводе се исходи за крај језичког курса за Модул 3 и они представљају препоруке које се могу мењати и допуњавати у зависности од потреба ученика. Исходи су у складу са функционалном употребом језика.

СЛУШАЊЕ

- Разуме поздраве и једноставне језичке изразе културног обраћања у свакодневној комуникацији.
- Разуме једноставна питања о себи и људима из свог окружења.
- Разуме кратке информације из свакодневног живота, изговорене споро и разговетно.

ЧИТАЊЕ

- Чита кратак текст са познатим речима и познатим граматичким моделима, писан латиницом и ћирилицом.
- Чита кратке информације (формулари, рекламе, обавештења) писане ћирилицом и латиницом.

ПИСАЊЕ

- Пише кратке језичке исказе о себи, предметима и људима око себе, на ћирилици и латиници.
- Пише бројеве арапским цифрама.
- Попуњава формуларе личним подацима, на ћирилици и латиници

ГОВОР

- Говори основне податке о себи и људима око себе.
- Једноставним речима исказује своје намере, жеље и потребе.
- Учествује у минималном разговору на познату тему.
- Одговара на једноставна питања; поставља питања; тражи помоћ у обављању свакодневних активности.
- Адекватно користи основне моделе културног обраћања.

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈ МОДУЛА 3

ЛЕКСИКА

Лексика је дата у склопу тематских јединица. Тематске јединице се не обрађују по датом редоследу, већ представљају оквир за лексички фонд којим полазници треба да овладају на крају курса. У зависности од могућности и потреба ученика, могуће је обогатити лексички фонд и другим речима.

Лично представљање

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
име и презиме	име, презиме, звати се	Како се зовеш? (Исказ се изражава моделом <i>Како се зовеш?</i> без објашњавања презента глагола. Очекује се да ученик одговори само својим именом, односно презименом.) Како се презиваш?
датум рођења	рођен, редни бројеви до 31 (Очекује се да ученици могу да кажу и да напишу свој датум рођења (нпр. <i>Рођена сам двадесет првог августа две хиљаде четврте године/Рођена сам 21.8.2004.</i>)	Рођен сам...
порекло	одакле, јесам	Одакле си? Ја сам из... (Наставници бирају називе земаља у складу са пореклом ученика. Предлошко-падежна конструкција у генитиву (нпр. из Сирије) учи се као модел, без граматичких објашњења.)
вероисповест	хришћанин, муслиман, будиста, хиндуиста, атеиста	
године	година, имати	Ја имам...година. Колико (ти) имаш година? Он има...година.
адреса	улица, број живети	Ја живим у улици Милана Ракића број 8. Где (ти) живиш?

Породица

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
породични статус	ожењен, удата, разведен/разведена	
ужа породица	венчати се, породица, мама, тата, син, (к)ћерка, брат, сестра, муж/супруг, жена/супруга, трудна, беба	Моја жена има 28 година. Мој муж се зове... Моја сестра има два детета. Мој син иде у школу. Наша кћерка лепо пева.
шира породица	бака, деда, тетка, тетак, ујак, ујна, стриц, стрина, родити (се), умрети	Брат мога тате је мој стриц. Жена мог ујака је моја ујна. Ја сам се родио у Ираку, али сам живео у Сирији.

Место за живот

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
простор за живот	кућа, стан	Живим у кући/стану.
унутрашњост куће/ стана	соба, кухиња, купатило, WC, балкон, ходник, степенице, зид, прозор, врата	Спавам у соби. Ми ручамо у кухињи. У соби су два кревета.
намештај	сто, столица, ормар, кревет, кауч, полица, комода	Ово је столица. Ово је кревет. Џемпер је на кревету. Документи су на полици.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
технички уређаји	мобилни телефон, пуњач за телефон, телевизор, шпорет, фрижидер, машина за веш, покварен, поправити	Ово је шпорет. Телевизор је покварен.
санитарни уређаји	када, лавабо, туш-кабина, WC шоља	Туш-кабина је слободна.
комуналне услуге	струја, вода	

Живот у кући

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
у кухињи	јести, пити, правити, кувати, пржити, пећи, сећи, мешати, доручковати, ручати, вечерати, гладан, жедан, дати, чаша, шоља, флаша, тањир, виљушка, кашика, нож, шерпа, судови, бацити, смеће	Једем пицу. Млеко је у фрижидеру. Шта је данас за ручак? Дај ми, молим те, мало воде. Треба ми кашика.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
у купатилу	прати, прљав, чист, купати се, туширати се, брисати, сапун, шампон, пешкир, чешаљ, паста за зубе, четкица за зубе, чешљати се, огледало, бријати се, бријач	Ујутро и увече перем зубе. Она се тушира. Морам да купим пасту за зубе. Мој муж се брије свако јутро.
у соби	спавати, лежати, стајати, устајати гледати, филм, серија, играти, музика, шах, одмарати се, јастук, јорган, ћебе, чаршаф	Гледам филм. Играм шах са пријатељем. Он лежи на каучу и гледа ТВ. Да ли се одмараш после ручка? Требају ми јастук и ћебе.
празници	славити, рођендан, Бајрам, Рамазан, Божић, Ускрс, Нова година, празник	Срећан рођендан! Срећан Бајрам! Срећна Нова година! У Србији је Божић у јануару.

Време

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
дани у недељи	понедељак, уторак, среда, четвртак, петак, субота, недеља, викенд	Радим од понедељка до петка. У суботу и недељу не идемо на посао. У недељу спавам до 10 сати. За викенд сам слободна.
део дана	јутро, вече, дан, ноћ, пре подне, после подне	Ујутро доручкујем. Увече не идемо нигде.
одредбе времена	јуче, сутра, данас, јутрос, вечерас, синоћ	Када имаш час? Јуче сам била болесна. Синоћ сам гледао филм.
јединице времена	минут сат седмица месец година	Сада је 5 сати и 20 минута.
месеци у години	јануар, фебруар, март, април, мај, јун, јули, август, септембар, октобар, новембар, децембар, месец	Ја сам рођена у фебруару. Мој син је рођен у мају.
годишња доба	пролеће, лето, јесен, зима	Највише волим лето.

Људи

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
полна припадности	човек, људи, дете, дечак, девојчица, мушкарац, жена	Дечак игра фудбал. Девојчица црта. У ходнику је пуно људи.
односи међу људима	друг, другарица, пријатељ, пријатељица комшија, комшиница	Она је моја пријатељица. Он је мој пријатељ. Мој комшија се зове Милош.
врсте осећања	воleti, плакати, плашити се, срећан, тужан	Волим моју породицу. Не волим да идем у продавницу. Зашто плачеш?
физичке карактеристике	велики, мали, леп, ружан, млад, стар, висок, низак, мршав, дебео, јак	Деда је стар. Моја жена је лепа. Мој брат је висок. Ја сам ниска.
психичке карактеристике	добар, лош, љут, строг, храбар, љубазан	Он је добар човек. Директор је строг.
занимање (Речи се уводе у зависности од потреба ученика.)	посао, радити, полицајац, возач, доктор, зубар, наставник, наставница, професор, професорка продавац, продавачица, таксиста, директор, секретарица, службеник/службеница	Учитељи и наставници раде у школи, а професори раде на факултету. Када идеш на посао? Болестан сам, идем сутра код доктора. Боли ме зуб, морам да идем код зубара. Службеница у пошти је љубазна.

Саобраћај и живот у граду

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
превозна средства	аутомобил, аутобус, брод, авион, воз, бицикл, такси	Он има аутомобил. Често путујемо аутобусом. Где је станица? Треба нам такси.
кретање	ићи, доћи, отићи, вратити се, брзо, полако, лево, десно, право, трчати, возити, пешке, (по)журити, (за)каснити, путовати	Идем у пошту. Идем на посао пешке. Ретко возим бицикл. Пожури, каснимо! Дошли смо у Србију пре два месеца.
у граду	тротоар, трг, раскрсница, станица (стајалиште), семафор, пешачки прелаз, парк, центар	Извинте, где је аутобуска станица? Идите право, а онда лево.
важни објекти	џамија, црква општина, позориште, биоскоп, музеј	Музеј је у центру.

Здравље

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
делови тела	глава, стомак, рука, нога, грло, зуб, око/очи, ухо/уши, коса, нос, уста, срце, крв, прст, леђа	Ово је... Моја пријатељица има плаве очи и црну косу. Боле ме леђа.
болест	болети, температура, лек, сируп, алергија, кашљати, здрав, болестан, операција	Боли ме стомак. Имам температуру. Имам алергију на...
медицинске установе	болница, апотека, амбуланта	Идем у болницу. Где је апотека?

Образовање

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
школа	основна школа, средња школа, факултет, учионица, клупа, табла, креда, сунђер, оловка, књига, свеска, торба, распоред, слово, реч, математика, српски језик (Наставници уводе називе предмета по потреби.)	Ово је учионица. Имам свеску и књигу. Да ли имаш оловку? Моја торба је испод клупе.
активности у школи и на факултету	разумети, знати, говорити, учити, писати, цртати, читати, отворити, затворити, седети, устати, слушати, гледати, певати, свирати, питати, рећи, (Мењати вид глагола у складу са захтевима природне комуникације, али га не објашњавати.) дипломирати, диплома	Не разумем. Говори полако, молим те. Знам да пишем ћирилицу. Она чита књигу. Отворите књиге! Седите! Знам да возим бицикл. Желим да питам... Она је рекла да идемо напоље.
слободне активности	играти, фудбал, кошарка, одбојка, тенис, теретана, лопта, утакмица, навијати, победити, изгубити, слободан, заузет	Сваки дан играмо фудбал. Не знам да играм кошарку. Волим да гледам тенис. Вечерас сам заузета.

Храна и пиће

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ (речи се уводе према потребама ученица и ученика)	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
основне намирнице	храна, хлеб, јаје, сир, шпагете, пиринач, шећер, брашно, уље, сирће	Волим љуту храну.
поврће	поврће, парадајз, купус, кромпир, паприка, шаргарепа, лук, пасуљ, салата	Не волим да једем кромпир. Поврће је здраво.
воће	воће, урма, јабука, крушка, банана, наранџа, лимун	Банана је жута.
јела	пита, бурек, сарма, супа, сендвич, пица	Волим да једем супу. Моја жена прави добру питу.
зачини	зачин, со, бибер	
слаткиши	сладолед, колач, торта, чоколада, бомбона, омиљен	Желим да купим чоколаду.
месо	месо, пилетина, свињетина, говедина, јагњетина, телетина	Колико кошта пилетина?

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ (речи се уводе према потребама ученица и ученика)	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
укуси	слан, сладак, кисео, љут	Лимун је кисео. Да ли је ово слатко?
пиће	пиће, вода, млеко, сок, чај, јогурт, вино, пиво, ракија, алкохол, врућ, хладан	Волим да пијем сок. Не волим да пијем чај. Мој брат не пије алкохол. Молим вас, једну кафу с млеком.

Куповина

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
место куповине	пијаца, продавница, пекара, тржни центар, киоск	У пекари купујемо бурек. Не волим да купујем у тржном центру.
начин плаћања	новац/паре, динар, кеш, картица, рачун	Сок кошта 50 динара. Плаћате ли кешом или картицом?
цене	скуп, јефтин	Храна је јефтина, а струја је скупа.
активности	куповати/купити, платити/плаћати	Морам да купим нову јакну.

Одећа и обућа

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
одећа	јакна, панталоне, џемпер, сукња, хаљина, мајица, капа, шал, марама, рукавице, чарапе, гаће, нов, стар, го, бос	Да ли имаш јакну? Капа је црвена.
обућа	ципеле, чизме, папуче, патике, бос	Моје чизме су црне. Морам да купим ципеле.
активности	обући, обути, скинути, изути	Обуци јакну! Обуј папуче! Скини јакну!

Услуге

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
банка	банка, банкомат, подићи новац, уплатити новац, послати новац, уплатница	Морам да подигнем новац на банкомату.
пошта	пошта, писмо, телеграм, шалтер, сим картица, ред	Пошта ради до 4 сата. Стојимо у реду.
мењачница	мењачница, мењати	У мењачници мењамо новац.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКSIKA	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
полицјиска станица	попунити, формулар, потпис, потписати (се), лична карта, пасош, документ, чекати, тражити, добити, азил, избеглица, пријавити се, пријава (боравка)	Молим вас, попуните формулар и потпишите.
фризер	(о)шишати (се), (о)бријати (се)	
угоститељски објекти	кафић, ресторан, хотел, наручити, јеловник	

Природа

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКSIKA	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
биљке	дрво, трава, цвет, шума	У Србији има пуно шума.
животиње (Речи се уводе у зависности од потреба ученика.)	пиле, јагње, теле, свиња, крава, коњ, овца, мачка, пас, птица, риба, змија, вук, зец, животиња	Моја мачка се зове Ђина. Крава је велика.

ТЕМЕ, СИТУАЦИЈЕ И КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА	ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ КОМУНИКАТИВНИХ ФУНКЦИЈА И ГОВОРНИХ ЧИНОВА
географски појмови	град, село, река, море, планина, земља, граница	Море је плаво. Град је леп.
атмосферско време	време, киша, снег, сунце, сунчано, месец, облак, облачно, небо, звезда, топло, хладно, падати, дувати, ветар	Време је лепо. Пада киша. Пада снег. Хладно (ми) је. Топло (ми) је.

Нетематизована лексика

ТЕМЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА
основни бројеви	бројеви до 1000
редни бројеви	редни бројеви до 20
боје	црвена, црна, бела, плава, жута, зелена, смеђа, сива, наранџаста, љубичаста, тамно, светло
мерне јединице	килограм, литар, километар
личне заменице	ја, ти, он, она ми, ви, они
присвојне заменице	мој, твој, његов, њен наш, ваш, њихов
показне заменице	ово, то
придевске заменице	овај, тај
модални глаголи	морати, желети, моћи, хтети, требати
фазни глаголи	почети, наставити, завршити
егзистенцијални глаголи	има/нема, постојати
прилози	сада, овде, тамо, унутра, напољу, близу, пре, после (и као прилози и као предлози), далеко, мало, пуно, више, највише, пола
предлози	из, у, на, од, до, са, код, испред, иза, испод, без, за
упитне речи	Ко? Шта? Где? Када? Одакле? Зашто? Како? Колико?
везници	и, а, или, али, да
речце	да, не, ли

Изрази

ТЕМЕ	ПРЕПОРУЧЕНА ЛЕКСИКА
поздрави	Добро јутро! Добар дан! Добро вече! Довиђења! Здраво! Лаку ноћ! Срећан пут!
захваљивање	Изволи/Изволите! Хвала! Нема на чему.
тражење информације и захтевање	Шта значи...? Како се каже...? Колико кошта...? Где се налази...? Понови, молим те.../Поновите, молим вас... Треба ми.../Требају ми... Да ли знате...?
изражавање става и мишљења	(Не) свиђа ми се.../(Не) свиђају ми се... Мислим да... У реду.
културно обраћање	Извини/Извините! Молим те/Молим вас... Како си? Хвала, добро.
честитање	Срећан рођендан! Срећна Нова година! Срећан Божић! Срећан Бајрам!

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈ МОДУЛА 3

Језички садржај Модула 3 подразумева, као и код Модула 2, усвајање лексике и способност њене продукције, вербалне и писане, у простим и проширеним језичким исказима. Граматички садржаји представљају се кроз граматичке моделе – **без употребе граматичке терминологије** (називи врста речи, глаголских времена, падежа, граматичког рода итд.). Промена граматичког облика речи се представља у оквиру очигледног и једноставног лексичко-семантичког контекста: *Мој брат се зове...*, *Моја сестра се зове...*, *Ја имам седам година*, *Он има две године*, *Идем у школу*, *Идемо кући*, *Не разумем*,

Она не разуме, Јуче сам била болесна, Он је болестан итд. Оваквом виду учења значајно доприноси и олакшава његово разумевање и усвајање употреба визуелних глотодидактичких средстава (слике, цртежи, панои итд.).

Развијајући свест о граматичком систему српског језика и трудећи се да граматичка правила примењују у комуникацији, полазници Модула 3 могу да захтевају додатна граматичка објашњења, ради систематизовања језичких правила и поређења са матерњим језиком. У тим случајевима наставници треба да језичке моделе употпуне граматичким правилима која ће се трудити да објашњавају у оквиру система, а не изоловано. На пример: презент глагола *путovati* објаснити заједно са глаголима *куповати* и *становати*; деклинацију именице *реч* објаснити заједно са именицама *крв* и *ноћ* и сл.

Имајући у виду специфичност курса и временску ограниченост, примаран приступ језичкој грађи и у Модулу 3 треба да буде преко језичких модела (нпр. глаголска времена: *Ја сам ишао у школу. Ја идем у школу, Ја ћу ићи у школу*; падежни облици: *Волим чај са шећером, Волим чај без шећера*; граматички род: *Супа је врућа, Млеко је вруће*, итд.) Очекивано је да се неће код свих ученика развити иста постигнућа, нити по питању усвајања лексике нити по питању усвајања граматичких модела. Улога наставника је да путем понављања истих или сличних модела активира и подржава све језичке вештине код ученика (слушање, читање, писање, говор).

ГРАМАТИЧКИ РОД: Потребно је увођење сва три граматичка рода како би се на правилан начин извршила конгруенција, пре свега, придева, заменица и именица. Конгруенција у граматичком роду се увежбава на синтагматским моделима типа: *моја мама, мој брат, Она је висока, Он је висок, Сунце је жуто, Млеко је хладно, Ја сам спавала, Он је спавао...*

ГРАМАТИЧКИ БРОЈ: Потребно је увођење оба граматичка броја код свих променљивих речи у оквиру модела типа: *Ја сам ученик, Ми смо ученици*¹¹, *Лепа торба, Лепе торбе, Он је ишао, Они су ишли...*

ПАДЕЖИ: Поред **номинатива**, потребно је увођење и других падежних облика у њиховим основним значењима:

- **генитив:** партитивни генитив (*мало воде, двадесет седам година, два брата, три сестре*); порекло (*из Сирије, из Авганистана*); место (*близу продавнице, далеко од куће, испод дрвета, од Ниша до Београда, код доктора*); време (*од*

11 Гласовне промене које се појављују приликом промене граматичког облика речи усвајају се спонтано, без потребе да их наставници системски објашњавају.

осам до два, од понедељка до петка), изузимање (чај без шећера);

- **датив:** уз глаголе давања и говорења (*Дај ми, Ево ти, Реци јој, Одговори му*); етички датив (*Хвала ти/Вам, Жао ми је*) и са значењем места (*Идем кући*);
- **акузатив:** објекат (*Имам брата и сестру, Једем супу, Перем руке*), место (*Идем на посао, Она иде на пијацу*), време (*У суботу играмо фудбал*); намена (*Овде је одећа за децу*);
- **инструментал:** друштво (*Живим са породицом, Играм фудбал са друговима*); средство (*Идем у град аутобусом, Пишем оловком*), квалитативни (*Чај са шећером*);
- **локатив:** место (*Живим у Србији, Банка је у граду, Он је био у пошти*), време (*Рођена сам у марту*).

С обзиром на комплексност морфолошког система у творби падежа и разноврсност падежних наставака у два граматичка броја, од ученика се очекује да пре свега разумеју исказе у падежу, а да их усвајају понављајући моделе у ширем лексичком контексту – синтагми и реченици. Не очекује се да сви полазници подједнако добро користе правилне падежне облике.

Глаголски облици: Потребно је увођење:

- глаголских облика за исказивање садашње, прошле и будуће радње у реченичним конструкцијама (*Учим српски језик, Пијем млеко, Идем на посао, Био сам код доктора, Радила сам од девет до седам, Он је дошао, Ићи ћемо у продавницу, Купићу месо*);
- императива глагола у свакодневној комуникацији (*Дај ми оловку, Потпишите се, Напишите име и презиме*).

Очекује се да полазници познају принципе творбе прошлог, садашњег и будућег времена у свакодневним ситуацијама и да их примењују у комуникацији. Употреба императива је ситуативно условљена, те се од наставника не очекује да објашњава његову творбу.

РЕЧЕНИЧНА КОНСТРУКЦИЈА: Од ученика се очекује да потребне језичке садржаје могу да искажу простим или проширеним реченицама (са објектом и/или прилошком одредбом), као и сложеним реченицама уз употребу везника **и**, **а**, **али** (*Једем колач и пијем чај, Ја говорим арапски, а он говори енглески, Он разуме, али не говори.*); употреба везника **да** се пре свега односи на творбу сложеног предиката са модалним глаголом (*Волим да играм фудбал, Знам да возим аутомобил, Могу ли да питам?*).

ЛИТЕРАТУРА

- Вучо (1998): Јулијана Вучо, Лексички минимум и врсте речи. *Научни састанак слависта у Вукове дане*. 27/2, 367-375.
- Гортан-Премк (1997): Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић (2010): Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Дражић (2008): Јасмина Дражић, *Minimalne leksičke i gramatičke strukture u srpskom kao stranom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Дурбаба (2011): Оливера Дурбаба, *Теорија и пракса учења и наставе страних језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Кликовац (2006): Душка Кликовац, *Семантика предлога*. Београд: Филолошки факултет.
- Кнафалич (1990): Владислава Кнафалич, *Фреквенцијски речник будућих учитеља*. Београд: Просвета.
- Коредер (1973): Corder C. Pit, *Everyday Language and Neutral Language. Introducing applied Linguistics*, Middlesex: Penguin.
- Крајишник (1996): Весна Крајишник, Успостављање прве комуникације са студентима који уче српски као страни језик. *Књижевност и језик*, 1-2, Београд, 99-106.
- Крајишник (2000): Весна Крајишник, Конкурентна употреба приједлошко-падежних конструкција са значењем мјеста у српском језику као страном. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 28/1, 327-343.
- Крајишник (2016): Весна Крајишник, *Лексички приступ српском као страном језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Лукић (1983): Вера Лукић, *Дечји фреквенцијски речник*. Београд: Просвета.
- Николић (2016): Биљана Николић, Српски као страни језик с друге стране. У: *Српски као страни језик у теорији и пракси III*, 181-212.
- Пирен (2010): Puren, Christian, *La nouvelle problématique culturelle de la perspective actionnelle européenne : cultures d'enseignement, cultures d'apprentissage et cultures didactiques*, Actes des rencontres pédagogiques de Kansai. <http://christianpuren.com>, приступљено новембра 2016. године.
- Раичевић (2006): Вучина Раичевић, *Лексика и семантизација*. Београд: Филолошки факултет.
- Strižak (2015): Nikica Strižak, *Opšte karakteristike usvajanja trećeg jezika i srpski kao L3. U: Primenjena lingvistika danas – izazovi modernog doba*. 125-134.
- Стрижак (2016): Никица Стрижак, Културолошки садржаји у настави српског као страног језика. У: *Српски као страни језик у теорији и пракси III*, 311-322.

- Ferbežar (1999): Ina Ferbežar, Merjenje in merljivost v jeziku (Na stičišču jezikoslovja in psihologije: nekaj razmislekov). *Slavistička revija*, 47/4, Ljubljana, 417-436.
- Udier (2009): Sanda Lucia Udier, Pristup obradi leksičkih jedinica u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. Lahor: *Časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 7, 77-94.
- Филиповић и др. (2003): Јелена Филиповић, Јасна Стојановић и Зорана Милићевић, *Приручник за наставнике уз уџбенички пакет ¡Hola amigos 1!* Београд: Завод за уџбенике.

- Zajednički evropski okvir za žive jezike: učenje, nastava, ocjenjivanje* (2003). Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke.
- Nacrt Programa učenja hrvatskoga jezika, povijesti i kulture za azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom radi uključivanja u hrvatsko društvo*, dostupno na: public.mzos.hr/fgs.axd?id=22456, pristupljeno 27.12.2016.
- Začetna integracija priseljenicev (ZIP). Program izobraževanja za priseljenice v Sloveniji*, dostupno na: www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Programi/Program_odrasli_ZIP.pdf pristupljeno 27.12.2016.

ДОДАЦИ

ДОДАТАК 1

ЗАЈЕДНИЧКИ ЕВРОПСКИ РЕФЕРЕНТНИ ОКВИР ЗА УЧЕЊЕ, НАСТАВУ И ЕВАЛУАЦИЈУ ЈЕЗИКА¹²

1.1. *Заједнички европски референтни оквир за учење, наставу и евалуацију језика* (у даљем тексту: *Заједнички европски оквир*) последњи је у низу приручника које од 1971. године објављује Савет Европе, уз активно учешће великог броја представника професија у вези са наставом језика у Европи и изван ње, а намењен је како професионалцима у области наставе језика и евалуације у настави језика, тако и ученицима језика.

Заједнички европски оквир поставља питања и не нуди увек искључиве одговоре, али даје довољно теоријских информација и практичних сугестија у вези са наставом и учењем језика, као и евалуацијом у овој области, које професорима језика могу да помогну у одабиру конкретног приступа и метода у настави. Ово су нека од питања којима се бави овај документ:

1. Шта се заправо догађа када говоримо (или пишемо) у комуникацији са другом особом?
2. Шта нам омогућава да деламо на тај начин?
3. Колико тога морамо да научимо да бисмо користили нови језик?
4. Како да дефинишемо циљеве и одређујемо индикаторе прогреса у процесу који води од потпуног незнања до компетентне употребе језика?
5. Који су процеси укључени у учење језика?
6. Шта можемо да урадимо да помогнемо себи и другима да ефикасније учимо језике?

Са становишта ученика језика, Савет Европе охрабрује све оне који се баве наставом језика да узму у обзир и факторе који се односе на потребе, мотивацију, личне карактеристике и ресурсе својих ученика: са којим потребама уче језик, шта треба да науче да би били у стању да језик користе у циљу задовољења сопствених потреба, како уче, који су њихови социо-психолошки профили,

12 Енглеска верзија: Council of Europe, 2001. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.

да ли имају приступа различитим врстама језичких материјала у процесу учења, колико могу новца да потроше на процес учења језика итд.

Заједнички европски оквир тежи да задовољи и одређене организационе критеријуме, тј. да буде *свеобухватан*, *транспарентан* и *кохерентан*. Под појмом **свеобухватан** подразумева се да овај документ нуди широк спектар информација о одређивању циљева наставе, одабиру метода и језичких материјала у настави језика. Уз то, *Заједнички европски оквир* нуди шему параметара, категорија и примера на основу којих се дефинишу компетенције (знања, вештине и ставови) које корисници језика морају да усвоје, развију, унапређују, током процеса учења и употребе језика и које им помажу да језик успешно користе у културним контекстима који се разликују од оног/оних у којима су одрасли. Такође нуди дефиницију и опис **шест нивоа компетенције** који се могу користити као маркери прогреса у процесу учења језика; нивои су представљени кроз шему која нуди низ параметара (дескриптора) на основу којих се одређују компетенције које треба да представљају циљеве учења и наставе у оквиру одређеног нивоа. Овај документ је **транспарентан** јер садржи информације које су јасно формулисане, доступне и разумљиве свим заинтересованим странама. И коначно, под појмом **кохерентан**, подразумева се да су подаци садржани у *Заједничком европском оквиру* у међусобном сугласју, односно, да су различити аспекти образовних система који се односе на област наставе и учења језика (идентификација потреба, одређивање циљева, одређивање садржаја, избор и припрема материјала, утврђивање наставних програма, одабир и примена приступа, метода и техника у настави, као и процес провере знања) у хармоничној вези. Другим речима, намера *Заједничког европског оквира* јесте да буде применљив у различитим контекстима учења и наставе језика, што значи да је такође флексибилан (отворен за допуне и дораде), динамичан (у сталном процесу еволуције која обезбеђује неопходна унапређења садржаја и критеријума), прегледан и лак за коришћење, и недогматичан (јер не заступа искључиво ниједну лингвистичку ни психо-педагошку теорију или наставну праксу).

Шест нивоа компетенције дефинисани су на основу практичног искуства у настави великог броја организација које се баве евалуацијом језичких компетенција, а дескриптори су представљени формулацијама које је већина укључених професионалаца препознала као „транспарентне, корисне и релевантне свим професорима језика (како онима који су изворни говорници језика који пре-

дају, тако и онима који то нису) из различитих образовних сектора и различитих профила са становишта знања из области теорије и праксе у настави језика, и искуства у настави“ (*Заједнички европски оквир*, стр. XIII¹³)

1.2. Нивои компетенције према Заједничком европском оквиру

„Чини се да у пракси постоји консенсус (мада ни у ком случају апсолутни) у вези са бројем и карактеристикама нивоа адекватних за организацију процеса учења језика и званичне процене постигнућа. Чини се да нацрт оквира са шест нивоа широког спектра обезбеђује одговарајуће покриће комплетног процеса учења релевантног за европске ученике језика“ (*Заједнички европски оквир*: 22–23). Шест нивоа компетенције према овом документу су:

- почетни ниво или откривање¹⁴ (A1)
- средњи ниво или преживљавање (A2)
- праг ниво (B1)
- напредни ниво или напредни кандидат (B2)
- самостални ниво или компетенција ефективне оперативности (C1)
- владање језиком (C2)

Ових шест нивоа класификовани су у три групе:

А: кандидат почетник

Б: напредни кандидат

Ц: самостални кандидат

У наставку текста наводимо најопштију класификацију дескриптора којима се одређују компетенције говорника одређеног језика. Треба имати на уму да *Заједнички европски оквир* садржи исцрпну базу дескриптора по нивоима и по врстама компетенције које се могу користити у различитим образовним контекстима за дефинисање циљева и исхода образовног процеса у складу са потребама учесника процеса, локалне и шире заједнице.

13 Сви цитати преузети су из енглеске верзије документа.

14 Термини преузети из: *Council of Europe/Conseil de L'Europe*. 2003. *Заједнички европски оквир за живе језике. Учење, настава, оцјењивање*. Подгорица: Република Црна Гора. Влада Републике Црне Горе. Министарство просвјете и науке.

Глобална скала нивоа (Заједнички европски оквир: 24)

Самостални кандидат	Ц2	Може да са лакоћом разуме практично све што чује или прочита. Може да резимира информације из различитих усмених или писмених извора, да реконструише аргументацију и понуди објашњења у оквиру кохерентне презентације садржаја. Може да се изрази спонтано, веома флуентно и прецизно, и да разликује fine нијансе значења чак и у веома сложеним ситуацијама.
	Ц1	Може да разуме различите врсте захтевних и дужих текстова, и да препозна имплицитна значења. Може да се изрази спонтано и флуентно без превише очигледних тражења израза. Може да користи језик флексибилно и ефективно у различитим социјалним, професионалним и академским контекстима. Може да произведе јасан, добро организован и детаљан текст о комплексним темама, демонстрирајући контролисану употребу организационих образаца, конектора и кохезионих елемената у дискурсу.
Напредни кандидат	Б2	Може да разуме основне идеје комплексног текста који се бави како конкретним, тако и апстрактним темама, укључујући и „техничку“ дискусију (у смислу употребе одређене терминологије и регистра) у својој професионалној области. Може да користи језик са нивоом флуентности и спонтаности који омогућава неометану комуникацију са изворним говорницима (без већег труда са једне или друге стране). Може да произведе јасан, детаљан текст о различитим темама и објасни своје мишљење о нечему представљајући предности и недостатке различитих мишљења.
	Б1	Може да разуме кључна значења импута представљеног у јасној и стандардној форми, о темама које познаје и које се односе на различите познате аспекте живота и рада. Може да се снађе у већини ситуација које су могуће током путовања кроз регионе где се циљни језик говори. Може да произведе једноставан текст који следи принципе логичног излагања на познате теме или теме од посебног значаја за датог ученика. Може да опише догађаје, искуства, снове, наде и амбиције и да кратка образложења својих мишљења и планова.
Кандидат почетник	А2	Може да разуме реченице и фреквентне фразе и изразе у вези са непосредним окружењем и искуствима (основне информације о породици, куповини, локалној географији, професијама итд.). Може да комуницира у оквиру једноставних и рутинских задатака који захтевају једноставну и директну размену информација у вези са познатим и рутинским стварима. Може да једноставним реченицама изрази информације о себи, непосредном окружењу и о основним потребама.
	А1	Може да разуме и користи свакодневне познате изразе и веома једноставне фразе у циљу задовољења неке конкретне потребе. Може да се представи, да представи друге, да тражи и даје информације о себи и другима, нпр. где живи, које људе познаје, ствари које поседује. Може да комуницира на једноставан начин уколико саговорник говори полако и јасно и спреман је да пружи помоћ.

1.3. Приступ настави у Заједничком европском оквиру

Приступ настави *Заједничком европском оквиру* дефинисан је као **акциони**, односно, као приступ који ученике и наставнике језика препознаје као учеснике у комуникативном процесу у оквиру различитих друштвених ситуација у којима они обављају одређени број задатака (који нису увек у вези са језиком): „акциони приступ, дакле такође узима у обзир когнитивне, емотивне и вољне ресурсе, као и све способности појединца као агенса у социјалном процесу... Дакле, употреба језика, а самим тим и учење језика, састоји се од низа акција које реализују особе, које као појединци и као социјални агенси развијају низ компетенција, како општег карактера, тако и **посебних комуникативних језичких компетенција**. Они се позивају и ослањају на своје компетенције у **различитим контекстима, под различитим условима и ограничењима** при укључивању у **језичке активности** које укључују **језичке процесе** у циљу продукције или рецепције **језичких садржаја** у вези са **темама** у различитим **доменима** живота, активирајући при томе **стратегије** које сматрају најприкладнијима за реализацију **задатака** које треба да обаве. Учесници све време обављају и „мониторинг“ тих акција и тиме потврђују или модификују своје компетенције“ (*Заједнички европски оквир*: 9, делови обележени као у оригиналу).

Као што се из горе наведеног јасно види, **акциони приступ** у потпуној је хармонији са **комуникативном наставном страних језика** о којој је већ било речи и коју смо одредили као скуп метода и техника чију примену препоручујемо у настави српског као страног језика, као и свих других страних језика у нашем формалном образовању.

ДОДАТАК 2

ЕВРОПСКИ ЈЕЗИЧКИ ПОРТФОЛИО

Европски језички портфолио нуди како рангирање општих компетенција на већем броју језика, тако и класификацију језичких функција која нуди верну слику циљева и исхода у складу са различитим потребама, карактеристикама и могућностима ученика. Реч је о личном документу, врсти *curriculum linguae*, чији је власник онај ко учи стране језике и где он евидентира сва своја знања и искуства у свим језицима које је учио, у формалном и неформалном образовању или на други начин, а без обзира на ниво савладаности језика.

Европски језички портфолио израђује се на националном нивоу (постоје швајцарски, француски, британски, руски, словеначки, чешки, немачки итд. портфолио), и то најчешће за различите узрасте (за најмлађе, за млађе адолесценте, за старије адолесценте и за одрасле).

Идеја о *Портфолију* настала је у Швајцарској, а инспирисана је уметничким портфолијом од којег се ипак разликује.

Европски језички портфолио има две основне функције – информативну и педагошку, а може им се додати и васпитна функција:

- информативну, јер евидентира знања стечена у оквиру школског система, у оквиру неформалног образовања и личног искуства;
- педагошку, јер испуњавање портфолија омогућава ученику да активно и свесно учествује у процесу наставе, да прати своје напредовање, чиме се осамостаљује;
- васпитну, јер валоризује вишејезичност и заинтересованост за друге културе (регионалне језике, језик својих предака итд).

Свака земља израђује *Портфолио* прилагођен својим условима и потребама, али да би био одобрен од стране СЕ (постоји посебан Комитет за валидацију) мора поштовати основна начела *Заједничког европског оквира* и имати задату структуру. Мора се, наиме, састојати из три дела:

- пасоша, који даје општу слику знања у одређеном тренутку (на основу скале *Заједничког европског оквира*) и слу-

жи за њихово званично представљање (на пример, у новој школи, на вишем нивоу образовања, на послу); у њему су регистрована званична документа (дипломе, сертификати) и самовредновање знања; за одрасле постоји стандардизована верзија;

- језичке биографије, у којој се описују знања стечена у оквиру породице, у оквиру образовања, на путовањима итд, као и приоритети ученика;
- досијеа, у којем је обједињено све што може да документује и да илуструје знања и искуства поменута у пасошу и језичкој биографији: ту ће се наћи писма, пројекти, чланци које је ученик писао, аудио и видео материјали који доказују стечене компетенције итд; ти материјали се замењују како се компетенције развију.

С обзиром на узраст и ниво психо-когнитивног развоја ученика, у првом циклусу основне школе очекивани исходи у учењу страних језика су крајње ограниченог домета и дефинисани су у складу са претпостављеним условима наставе (релативно малим бројем часова на годишњем нивоу, односно ограниченим *импутом* у страном језику који ученици добијају) и могућностима ученика. У првом циклусу, настава страног језика пре свега има за циљ да ученицима приближи идеју о постојању других језика као средстава комуникације и да у њима развије позитивна осећања према језику који уче (тзв. *сензитивизација* на стране језике), уз развој основа *комуникативне компетенције* на том језику. То се постиже применом одређених метода и техника у настави, које смо у најширим цртама дефинисали као *комуникативну наставу српског језика*.

ДОДАТАК 3

КРАТАК ПРЕГЛЕД ТЕМА, САДРЖАЈА, МЕТОДА И ТЕХНИКА У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

МОДУЛ 1

САДРЖАЈИ		КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	МЕТОД	ТЕХНИКЕ (активности)
ТЕМЕ/СИТУАЦИЈЕ				
1. Лично представљање: име и презиме, порекло, године, адреса 2. Место за живот: простор за живот, унутрашњост куће/стана, намештај, технички уређаји 3. Живот у кући: у кухињи, у купатилу, у соби, празници 4. Време: дани у недељи, део дана, одредбе времена 5. Људи: полна припадност, породица, односи међу људима, врсте осећања, физичке карактеристике, психичке карактеристике, занимања 6. Саобраћај и кретање: превозна средства, кретање 7. Здравље: делови тела, болест, медицинске установе 8. Образовање: школа, активности у школи 9. Храна и пиће 10. Куповина: место куповине, средства куповине, активности 11. Одећа и обућа 12. Природа:биљке, животиње, географски појмови, атмосферско време				
• Представљање себе и других • Поздрављање • Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, итд. (у вези са темама) • Разумевање налога и питања • Постављање и одговарање на питања • Молбе и изрази захвалности • Изражавање допадања/недопадања • Именоване активности (у вези са темама) • Именоване боја • Бројање до 20				
КОМУНИКАТИВНА НАСТАВА				
ЈЕЗИКА подразумева поимање језика као средства комуникације; инсистира на употреби циљног језика у учioniци у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике; препоставља прилагођавање говорне делатности наставника узрасту и знањима ученика; препоставља да ученици у почетку само слушају и реагују, а тек потом почињу и да говоре; инсистира на комуникативном аспекту употребе језика, одн. на значењу језичке поруке, никако на граматичној прецизности исказа (нарочито у првим фазама усвајања); препоставља да се знања ученика мере прецизно дефинисаним, релативним, никако апсолутним критеријумима тачности исказа.				
• ТРР (Тотални физички одговор): Слушање и реаговање на налоге наставника (углавном физичке активности: устани, седи, ходај, скочи, играј, али и активности у вези са радом у учioniци: цртај, сеци, боји, отвори/завори свеску, итд.) • Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, играње улога итд.) • Мануелне активности (сецкање, бојење, прављење објеката од глинала или сланог теста; израда постера за учioniцу или родитеље и сл.) • Игре • Певање у групи				

КРАТАК ПРЕГЛЕД ТЕМА, САДРЖАЈА, МЕТОДА И ТЕХНИКА У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

МОДУЛ 2

САДРЖАЈИ		ТЕМЕ/СИТУАЦИЈЕ	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	МЕТОД	ТЕХНИКЕ (активности)
1. Лично представљање: име и презиме, порекло, године, адреса 2. Место за живот: простор за живот, унутрашњост куће/стана, намештај, технички уређаји, санитарни уређаји 3. Живот у кући: у кухињи, у купатилу, у соби, празници 4. Време: дани у недељи, део дана, одредбе времена, месеци у години, јединице времена, годишња доба 5. Људи: полна припадност, породица, односи међу људима, врсте осећања, физичке карактеристике, психичке карактеристике, занимања 6. Саобраћај и живот у граду: превозна средства, кретање, у граду, важни објекти 7. Здравље: делови тела, болест, медицинске установе 8. Образовање: школа, активности у школи, активности ван школе 9. Храна и пиће: храна, слаткиши, пиће, укуси, зачини 10. Куповина: место куповине, начин плаћања, цене, активности 11. Одећа и обућа 12. Природа: биљке, животиње, географски појмови, атмосферско време			• Представљање себе и других • Поздрављање • Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња итд. (у вези са темама) • Разумевање налога и питања • Постављање и одговарање на питања • Молбе и изрази захвалности • Изражавање допадања/недопадања • Именовање активности (у вези са темама) • Исказивање жеље, потребе и намере • Учествовање у минималним дијалозима у вези са свакодневним активностима • Приписивање основних карактеристика бићима и предметима • Бројање до 1000.	КОМУНИКАТИВНА НАСТАВА ЈЕЗИКА подразумева поимање језика као средства комуникације; инсистира на употреби циљног језика у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике; претпоставља прилагођавање говорне делатности наставника узрасту и знањима ученика; претпоставља да ученици у почетку само слушају и реагују, а тек потом почињу и да говоре; инсистира на комуникативном аспект у употребе језика, одн. на значењу језичке поруке, никакo на граматичној прецизности исказа (нарочито у првим фазама усвајања); претпоставља да се знања ученика мере прецизно дефинисаним релативним, никакo апсолутним критеријумима тачности исказа.	• TPR (Тотални физички одговор): Слушање и реаговање на налоге наставника (углавном физичке активности: устани, седи, дођи, изађи, уђи, али и активности у вези са радом у учионици и ван учионице: напиши, прочитај, отвори/затвори свеску, купи, донеси, плати итд.) • Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, играње улога итд.) • Мануелне активности (сецкање, бојење, прављење објеката од глиномала или сланог теста; израда постера за учионицу и сл.) • Прављење презентација на различите теме, у складу са минималном језичком компетенцијом • Певање у групи

КРАТАК ПРЕГЛЕД ТЕМА, САДРЖАЈА, МЕТОДА И ТЕХНИКА У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

МОДУЛ 3

САДРЖАЈИ		КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	МЕТОД	ТЕХНИКЕ (активности)
ТЕМЕ/СИТУАЦИЈЕ 1. Лично представљање: име и презиме, датум рођења, порекло, вероисповест, године, адреса 2. Породица: породични статус, ужа породица, шира породица 3. Место за живот: простор за живот, унутрашњост куће/стана, намештај, технички уређаји, санитарни уређаји, комуналне услуге 4. Живот у кући: у кухињи, у купатилу, у соби, празници 5. Време: дани у недељи, део дана, одредбе времена, месеци у години, јединице времена, годишња доба 6. Људи: полна припадност, односи међу људима, врсте осећања, физичке карактеристике, психичке карактеристике, занимања 7. Саобраћај и живот у граду: превозна средства, кретање, у граду, важни објекти 8. Здравље: делови тела, болест, медицинске установе 9. Образовање: школа, активности у школи и на факултету, слободне активности 10. Храна и пиће: основне намирнице, поврће, воће, јела, зачини, слаткиши, месо, укуси, пиће 11. Куповина: место куповине, начин плаћања, цене, активности 12. Одећа и обућа 13. Услуге: банка, пошта, мењачница, полицијска станица, фризер, угоститељски објекти 14. Природа: биљке, животиње, географски појмови, атмосферско време		- Представљање себе и других - Поздрављање - Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња итд. (у вези са темама) - Разумевање налога и питања - Постављање и одговарање на питања - Молбе и изрази захвалности - Изражавање допадања/недопадања - Именоване активности (у вези са темама) - Исказивање жеље, потребе и намере - Учествовање у минималним дијалозима у вези са свакодневним активностима - Приписивање основних карактеристика бићима и предметима - Исказивање биографских података уз повезивање узрока и последице у складу са минималном језичком компетенцијом - Бројање до 1000	КОМУНИКАТИВНА НАСТАВА ЈЕЗИКА подразумева поимање језика као средства комуникације; инсистира на употреби циљног језика у учioniци у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике; препоставља прилагођавање говорне делатности наставника узрасту и знањима ученика; препоставља да ученици у почетку само слушају и реагују, а тек потом почињу и да говоре; инсистира на комуникативном аспект у употребе језика, одн. на значењу језичке поруке, никако на граматичној прецизности исказа (нарочито у првим фазама усвајања); препоставља да се знања ученика мере прецизно дефинисаним релативним, никако апсолутним критеријумима тачности исказа.	- TPR (Тотални физички одговор): Слушање и реаговање на налоге наставника (углавном физичке активности: устани, седи, дођи, изађи, уђи, али и активности у вези са радом у учioniци: напиши, прочитај, отвори/затвори свеску, итд.) - Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, играње улога итд.) - Прављење презентација на различите теме, у складу са минималном језичком компетенцијом

ДОДАТАК 4

Симбол	Вештина
	слушање/разумевање
	читање/препознавање
	разговор/интеракција
	Говор
	Писање
	Медијација

Активност у учионици бр. 1 Назив: <i>Језички</i> <i>налози</i>	Трајање: 5-10 мин	Модул/и: 1, 2, 3				
Опис активности:			Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал
Наставник припреми картице са задацима које садрже реченице типа: Отвори прозор, Узми црвену књигу, Дај ми две свеске итд. На свом примеру демонстрира активност: Ученици један по један извлаче картицу. Читају у себи задатак и потом га изврше. Други ученици треба потом да погоде шта пише на картици. Ученици се смењују. Опционо: Један ученик запише на табли тај задатак који други издиктирају. На тај начин наставник може да истакне лексiku/комуникативне моделе који се обнављају (нпр. другом бојом).			Групни рад		сет картица са задацима	
Циљеви активности: Обнављање циљне лексике и императива кроз комуникативне моделе. Допринос самосталности ученика и њиховом самопоуздању – користе језик да ураде одређени задатак (учење језика путем пројектних задатака – <i>Task Based Learning</i>). Активира се кинестетичка интелигенција и снижава афективни филтер кроз <i>totalни физички одговор</i> (<i>Total Physical Response</i>).						
Напомене: Наставник бира садржај реченица тј. задатка у односу на лексiku и комуникативне моделе које жели да обнавља. Наставник води рачуна о когнитивном развоју ученика и прилагођава активност (нпр. са ученицима узраста шест и седам година наставник не инсистира на читању задатка, него усмено даје инструкције ученицима). Ученик не мора да разуме сваку реч, битно је да се успешно изврши задатак. Наставник демонстрира на свом примеру активност и потом током активности реагује искључиво уколико је то неопходно, у супротном ученици самостално извршавају задатак, наставник је посматрач.						

Активност у учионици бр. 2 Назив: <i>Једна слика – једна прича</i>	Трајање: 20 - 30 мин	Модул/и: 2, 3	
Опис активности:	Облик рада	Вештина	Додатни материјал
Наставник покаже цртеж на папиру (нацрта једноставан цртеж на табли) који представља један догађај. Покаже себе на том цртежу и кроз постављање питања (Где сам био/била, Какво је време било? итд.) води ученике да испричају причу која је илустрована цртежом. Шта они мисле да се десило. Потом ученици имају 2-3 минута да нацртају свој цртеж. По завршетку, замене радове, тако да свако добије туђи и сваки ученик треба да исприча причу користећи тај цртеж. Наставник пружа подршку по питању лексике и правилне употребе прошлог времена. Опционо: По завршетку ученик чији је цртеж може да подели своју верзију приче.	Индивидуални и групни рад		папир, оловка, једноставан цртеж догађаја из прошлости (може и <i>ad hoc</i> нацртан на табли) бојице
Циљеви активности: Обнављање и спонтана употреба перфекта. Снижавање афективног филтера ученика. Развијање флуентности.			
Напомене: Ученици не описују слику. Од ученика се очекује да праве једноставне реченице и да пренесу поруку (користећи и невербалну комуникацију такође).			

Активност у учионици бр. 6 Назив: <i>Две истине</i> <i>и лаж</i>	Трајање: 15 мин	Модул/и: 2, 3			
Опис активности:			Облик рада	Вештина	Материјал
Наставник започиње активност тако што тражи од ученика да што брже кажу нове речи које су научили са прошлих часова. Наставник, или један ученик, записује речи на табли. Ученици потом, индивидуално, или у пару, пишу три реченице о себи користећи те речи (не морају да искористе све речи). Две реченице су истина, а једна лаж. Наставник даје инструкције користећи своје примере реченица, а ученици погађају која је лаж. Ученици читају своје реченице и исправљају их заједно са наставником, а други ученици треба да погоде која је лаж.			Индивидуални или рад у пару	 	
Циљеви активности: Обновљање циљне лексике, граматике и/или комуникативних модела.					
Напомене: Наставник уводи неопходну лексику/комуникативне моделе пре активности користећи технику грађења потпорних конструкција (<i>scaffolding</i>) и упрошћен језик.					

Активност у учионици бр. 7 Назив: <i>Погоди ко сам</i>	Трајање: 15-20 мин	Модул/и: 2, 3			
Опис активности:	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал	
Наставник покаже слику особе у традиционалној одећи (предлог – почети са српском) и поставља питања ученицима о тој особи (Одакле је? Колико година има? Како се осећа? Чиме се бави? итд.). Ученици погађају, а потом су им дати тачни одговори који се налазе на полеђини слике. Наставник тражи од ученика да му на мапи покаже где је земља одакле су људи са слике. Опционо : Наставник поставља додатна питања о тој земљи (нпр. Који је главни град? Које језике говоре? Како је време тамо? итд.). Ученици могу да за следећи час припреме слике своје традиционалне одеће.	Индивидуални рад		сет слика са по једном особом на свакој слици у традиционалној одећи (на полеђини су исписани подаци о тој особи нпр. земља, године итд.) Мапа света		
Циљеви активности: Обновљање циљне лексике, граматике и/или комуникативних модела. Културна размена, са циљем да се различитости препознају и прихвате. Напомене: Наставник уводи неопходну лексiku/комуникативне моделе пре активности користећи технику грађења потпорних конструкција (scaffolding) и упрошћен језик. Наставник води рачуна да су особе на сликама различитог пола, узраста, националности, боје коже итд.					

Пример часа бр. 1		Трајање: 45 мин	Модул/и: 1				
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал	
Уводни део часа	5 мин	Наставник поздравља ученике и користи прилику да спонтано искористи комуникативне моделе/фразе/питања/граматику која је рађена на претходним часовима. (Здраво, како сте? Какво је време данас? Шта си радио (радила) јуче? Где идеш после часа итд.).	Индивидуални рад	 			
Циљна лексика – животиње, обнављање	10 мин	Наставник, уз коришћење картица, обнавља називе животиња који су рађени претходни час. Предложене активности (изабрати једну, у зависности од узраста, когнитивног развоја и интересовања ученика): а) Игра меморије, за коју је потребно два сета картица. Важно је да када ученик окрене прву картицу, изговори назив животиње. б) Ученици седе у у кругу око стола. На столу су картице (слика горе, један сет картица). Ученици држе шаке на главама и када наставник каже назив животиње брзо покушавају да узму картицу. Победник је онај који има највише картица (ученици преброје сами наглас картице, уз помоћ наставника уколико је потребно).	Групни рад	 	сет (или два) картица са сликама животиња (назив животиње може бити на полеђини картице)		

Пример часа бр. 1		Трајање: 45 мин	Модул/и: 1			
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал
Циљна лексика – станиште, увођење	15 мин	Наставник качи на таблу (или ставља на сто) слике станишта и ученици заједно са наставником каче и називе станишта. (Опционо: У зависности од узраста и когнитивног развоја ученика, наставник може и да издиктира назив да ученици напишу на табли испод слике.) Потом, у зависности од животиња које су рађене, ученици треба да заједно ставе (користећи магнете/bluetack) сваку животињу у њено природно станиште (шума, фарма, море, пустиња итд.) притом усмено изговарајући реченице (нпр. Ајкула живи у мору). Наставник пружа подршку и поставља питања (Где живи ____? Да ли волиш ____? итд.).	Групни рад	 	веће слике станишта, сет картица са називом станишта, магнети/ bluetack	
Циљна лексика – ХРАНА, обнављање	10 мин	Наставник потом износи и картице хране. Поставља питање ученику (Шта једе ____?), који одговара правећи пуну реченицу и узимајући одговарајућу картицу.	Индивидуални рад	 	сет картица са храном	

Пример часа бр. 2		Трајање: 45 мин	Модул/и: 2, 3			
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал
Уводни део часа	5 мин	Наставник поздравља ученике и користи прилику да спонтано искористи комуникативне моделе/фразе/питања/граматику која је рађена на претходном/ним часу/овима. (Здраво, како сте? Какво је време данас? Шта си радио (радила) јуче? Где идеш после часа итд.).	Индивидуални рад	 		
Увод у тему часа	5 мин	Наставник држи слику кафића/ресторана у руци која је скоро потпуно прекривена празним папиром (нпр. види се само ћошак слике). Пита ученике – Шта је ово? Ученици погађају, а наставни постепено открива све већи део слике док не погоде. Када погоде, закачи слику на таблу (магнети, bluetack или сл.), изнад напише кафић/ресторан. Потом поставља питања ученицима у складу са пређеним градивом (нпр. Колико често идеш у кафић/ресторан?, Шта пијеш/једеш? итд.).	Индивидуални рад	 	једна већа слика кафића/ресторана, магнети/bluetack	

Пример часа бр. 2		Трајање: 45 мин	Модул/и: 2, 3			
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал
Формирање дијалога	15 мин	Наставник затим узима слику конобара и госта (Ово је конобар, а ово је гост). Напише на табли. Потом узима сет картица са реченицама које формирају типични дијалог у кафићу/ресторану и ученици треба да уз помоћ наставника поређају реченице по реду и повежу их са конобаром или гостом (нпр. ставе их испод слике). Двоје ученика затим прочита/одглуме дијалог. (Опционо: Могу у паровима истовремено да провезбају дијалог). Препишу дијалог у свеске.	Групни рад Рад у пару		по једна слика госта и конобара, сет картица са реченицама које формирају дијалог	
Играње улога (role-play)	15 мин	Наставник даје сваком пару по упрошћени/ оригинални мени кафића/ресторана. Ученици прочитају ставке са менија. Важно је да разумеју све речи. На смену играју улогу конобара/госта.	Рад у пару		мени из кафића/ ресторана	
Сумирање	5 мин	Наставник на табли пише једну по једну кључну/нову реч која је обрађивана на часу и ученици усмено праве реченице користећи задату реч. Опционо: Ученици могу да задају једни другима нове/кључне речи (без гледања у белешке).	Индивидуални рад			

Циљеви часа: Ученици усвајају нову лексiku и функционални језик.

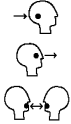
Користећи комуникативну методу (Communicative Language Teaching – CLT) ученици се стављају у реалну животну ситуацију, успешно извршавају задатак (нпр. да поруче пиће) и напуштају час са практичним знањем које одмах могу да искористе.

Напомена: Уколико је неопходно, у току играња улога наставник пружа језичку подршку грађењем потпорних конструкција (*scaffolding*) – нпр. ученицима су визуелно доступне фразе које треба да искористе. Али, треба имати на уму да се временом потпорне конструкције „уклањају“ и да се инсистира на самосталности ученика. Наставник активним праћењем напретка ученика одређује када и у којој мери ће „уклањати“ потпорне конструкције.

ДОДАТАК 5

- ПРИМЕРИ ПЛАНОВА ЧАСОВА СА ПРВИХ ОБУКА -

Захваљујемо се на сарадњи, ентузијазму, подршци и сјајним плановима часова учесницима обуке у децембру 2017. и јануару 2018. године у Пироту, Београду, Нишу и Тршићу. Напомињемо да су планови часова адаптирани како би се слагали са концепцијом Приручника.

Пример часа бр. 1		Трајање: 45 мин	Модул/и: 2				
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал	
Уводни део часа	10 мин	Наставна јединица: „Увела ружа“ Ученицима се пусти музика из периода када је дело настало. Наставник пита и подстиче децу да причају о љубави и осећањима – како она то сада доживљавају и ако знају приче њихових родитеља, баке или деке, износе у неформалном разговору.	Индивидуални и групни рад		аудио снимак	даире	
Увођење лексике – осећања	10 мин	Док ученици читају или слушају одломак из дела, наставник ученику мигранту даје картице са сликама осећањима и картице са речима, и покаже како да споји слике са речима. Ученик преписује речи у свеску. Термини који би требало да се усвоје су: осећања, љубав, мржња, љубомора, весео, тужан, расположен, нерасположен, љут, бесан.	Индивидуални рад		видео снимак, картице		

Пример часа бр. 1		Трајање: 45 мин	Модул/и: 2			
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал
Вежбање лексике	15 мин	Пошто ученик мигрант споји слике са речима, добија следећи задатак – избацити уљеза. Осим што прецртава реч која не припада тој групи речи, ако може, додаје још једну, одговарајућу реч. Даље добија испретурана слова, и има задатак да сложи и правилно напише реч. Следећи задатак је да допише слово које недостаје у датој речи и на крају, уколико је у могућности, треба да наведе позитивна и негативна осећања. Док ученик мигрант добија задатке, остали раде по предвиђеном плану и програму.	Индивидуални рад		радни листић	
Активирање лексике	5 мин	Ученик мигрант у пару са учеником који је раније завршио поставља и одговара на питања (Да ли си...?)	Рад у пару			
Сумирање	5 мин	На крају ученици глуме осећања наизменично у пару и сви се укључују, ученик мигрант глуми или покушава да погоди осећање.	Групни рад			

Циљеви часа: Учење нових речи (осећања), састављање и изговарање простих реченица. Интеркултурна размена (музика, опционо дете мигрант или наставник може да пусти и музику из земље порекла детета, па да сви погађају из које земље су музички одломци; инструменти који су заједнички различитим културама, нпр. даире).

Напомена: За сваки задатак је дат пример како се ради, како би ученик мигрант био што самосталнији у рад. Такође, наставник се ослања на вршњачку подршку.

Пример часа бр. 3		Трајање: 45 мин	Модул/и: 2, 3			
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал
Уводни део часа	10 мин	Наставна јединица: „Еп о Гилгамешу“ Упознавање са одликама старе књижевности и са јунаком.	Индивидуални рад			
Увођење лексике – делови тела	10 мин	Ученици читају 8. плочу. Ученик мигрант добија наставни листић на којем се налази слика јунака и задатак је да научи делове тела који су исписани на слици.	Индивидуални рад		наставни листић са сликом јунака, речима за делове тела и задатком	
Вежбање циљне лексике	10 мин	Са друге стране наставног листића има исту слику само су речи издвојене и треба да их споји исправним деловима тела. Ученик мигрант може сам да провери исправност урађеног.	Индивидуални рад		наставни листић	
Функционални језик и активирање циљне лексике	10 мин	Ученик мигрант добија слику на којој је особа коју боли глава и испод које је реченица: Боли ме глава. Ученик који је већ прочитао одломак ради са учеником мигрантом у пару и показује му делове тела на слици и пита га: Како си? Ученик мигрант треба да одговори и да каже да га боли део тела који је показан.	Рад у пару		слика особе коју боли глава	
Сумирање	5 мин	Ученици показују основне делове тела, а ученик мигрант их именује.	Групни рад			

Циљеви часа: Обнављање лексике везане за делове тела.
Учење језика путем припремљених задатака.
Активирање циљне лексике кроз коришћење функционалног језика и комуникативних модела.
Напомена: Наставник води рачуна о културолошким специфичностима ученика мигранта (нпр. да приликом показивања делова тела у пару буду истополни ученици, води рачуна о прикладности слике јунака итл.)

Пример часа бр. 5		Трајање: 45 мин	Модул/и: 2				
Назив активности	Време	Пример плана часа	Облик рада	Вештина	Материјал	Додатни материјал	
Уводни део часа	10 мин	Наставна јединица: „Мој дека је био трешња“ Поздрављање ученика и коришћење комуникативних модела који су рађени (Добар дан. Како сте? итд.). Гледање цртаног филма на руском језику са енглеским титлом. https://www.youtube.com/watch?v=KmgadK3wPME	Индивидуални рад		цртани филм, пројектор		
Увођење циљне лексике – осећања	10 мин	Разговор о одломку по истраживачким задацима које су ученици добили. Док ученици анализирају, ученик мигрант добија наставни листић где има слике и називе осећања. Пошто прочита (уз вршњачку подршку), са друге стране ради задатак. Треба да споји речи са сликама.	Индивидуални рад		картице са осећањима,		
Активирање циљне лексике	10 мин	Потом добија слике са на којима су бака и дека и испод треба да допуну и напише како се осећају (бака је...) Друг из клупе поставља питања ученику мигранту: Како се зовеш? Како се зове твој деда? итд.	Рад у пару		слике баке и деке		
Сумирање	15 мин	Исписивање кључних речи, понављање. Разговор о осећањима које одломак изазива. Смесити кратак дијалог између деке и унука (може се и одглумити).	Рад у пару		картице са осећањима		

Циљеви часа: Усвајање нове лексике везане за чланове породице и осећања.

Развој функционалног језика.

Јачање самопоуздања кроз дијалог.

Напомена: Осетљиве теме попут породица се избегавају уколико се не зна породична ситуација (да ли су чланове породице добро, на оккуп и сл.).

CIP – Каталогизација у публикацији –
Народна библиотека Србије, Београд

371-054.7-053.2(497.11)

81'243:159.953.5(497.11)

371.3::811.163.41(497.11)

ОД српског као страног језика до српског као језика
окружења и образовања : оквир програма језичке подршке
/ Јулијана Вучо ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет
Универзитета, 2018 (Београд). – 128 стр. : табеле ; 24 cm

Тираж 300. - Напомерне и библиографске референце уз текст. -
Библиографија: стр. 97-98.

ISBN 978-86-6153-500-0

1. Вучо, Јулијана, 1953- [аутор]

а) Деца мигранти – Образовање – Србија б) Српски језик –
Учење – Србија

COBISS.SR-ID 261910284

ОД СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА
ДО СРПСКОГ КАО ЈЕЗИКА
ОКРУЖЕЊА И ОБРАЗОВАЊА:
ОКВИР ПРОГРАМА
ЈЕЗИЧКЕ ПОДРШКЕ